

**MINISTERSTWO OŚWIATY I WYCHOWANIA
INSTYTUT PROGRAMÓW SZKOLNYCH**

**PROGRAM
LICEUM OGÓLNOKSZTAŁCĄCEGO
ORAZ
LICEUM ZAWODOWEGO I TECHNIKUM
HISTORIA**

PL
Z-7
(1,86)

**WARSZAWA 1986
WYDAWNICTWA SZKOLNE I PEDAGOGICZNE**

Program przy
ministra oświaty i
do realizacji w lic
roku szkolnego 198
w klasie III, od ro
kum na podbudow
nego 1990/91 w kl

Program po d
ministrowi oświaty
Czesław Majorek -
kowie: dr Melania
dr hab. Bogdan H
niew Michałik, dr Edward Mierzwa, dr Janusz Osica, dr Leszek Poonorodecki,
mgr Teresa Smył, mgr Włodzimierz Stobrawa, doc. dr hab. Adam Suchoński, mgr
Andrzej Syta, mgr Jan Szelmeczka, doc. dr hab. Ryszard Wołoszyński, doc. dr
hab. Alojzy Zielecki, prof. dr hab. Janusz Żarnowski.

Ministerium f. Volksbil-
dung und Erziehung
Institut f. Schulprogramme
Lehrprogramm: Geschichte
-Allgemeinbildendes Lyzeum
-Technikum
-Berufshlyzeum

Warschau: WSiP, 1986.

ony przez
20-23/84)
wym, od
1988/89
w techni-
ku szkol-

mendował
dr hab.
az człon-
Gal, prof.
gr Zbig-

Poniższy program zawiera podstawowy materiał rzeczowy, który powinien być opracowany przez uczniów w toku realizacji procesu dydaktycznego. Dobór form nauczania, szczegółowe ujęcie materiału, przydział godzin na realizację poszczególnych haseł, kolejność tematów jest sprawą nauczyciela.

Georg-Eckert-Institut
für internationale
Schulbuchforschung
Braunschweig
Schulbuchbibliothek

90/1045

© Copyright by
Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne
Warszawa 1986

ISBN 83-02-03016-3

Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne
Warszawa 1986

Wydanie I. Nakład 36 000+120 egz.

Ark. wyd. 4; ark. druk. 2,5

Kaliska Drukarnia Akcydensowa.

Zam. 1393 — 86.04. MOiW

BS78

Georg-Eckert-Institut

1 064 946 8

PL
Z-7 (1186)

CELE KSZTAŁCENIA I WYCHOWANIA

Zadaniem historii jako przedmiotu nauczania w szkole średniej jest:

— pogłębienie posiadanej wiedzy uczniów oraz rozwijanie myślenia historycznego przez ukazanie dziejów Polski na szerszym tle historii powszechnej oraz wzajemnych związków;

— pogłębianie wiedzy o najważniejszych etapach rozwoju cywilizacyjnego ludzkości oraz o genezie współczesnych stosunków społeczno-gospodarczych, ustrojowych, politycznych i kulturalnych;

— kształtowanie umiejętności dostrzegania związków między różnymi dziedzinami życia społecznego oraz powiązań historii ojczystej z dziejami powszechnymi;

— kształtowanie umiejętności myślenia historycznego, zwłaszcza posługiwania się zdobytą wiedzą w nowych sytuacjach poznawczych;

— kształtowanie racjonalnego poglądu na stosunki między państwami i narodami oraz na miejsce Polski w świecie;

— rozwijanie krytycyzmu wobec różnych źródeł wiedzy historycznej, samodzielności myślenia, a także eliminowanie ze świadomości uczniów różnego rodzaju mitów i załamań;

— dalsze wdrażanie do myślenia pozwalającego uczniowi dostrzec i rozumieć podstawowe prawidłowości rozwoju historycznego;

— przygotowanie uczniów do aktywnego i świadomego udziału w życiu politycznym, społecznym, gospodarczym i kulturalnym kraju, do twórczej pracy dla socjalistycznej Polski.

Szczególne znaczenie posiada:

— wdrażanie wychowanków do myślenia kategoriami życia społecznego i państwowego;

— kształtowanie wlezi emocjonalnych i racjonalnych z postępowymi tradycjami polskiego życia narodowego i państwowego, w tym także z tradycjami polskiego ruchu robotniczego;

— ukazywanie rodzimych i obcych elementów w kulturze polskiej oraz wkładu Polski i Polaków do dorobku kulturalnego świata;

— rozwijanie poszanowania dla innych narodów i ich dorobku;

— rozwijanie wrażliwości na niesprawiedliwość i krzywdę społeczną oraz rozumienie walki klasowej w dziejach;

— wychowanie w duchu humanizmu, tolerancji i zbliżenia między narodami;

— kształtowanie szacunku dla państwa socjalistycznego.

Nauczanie historii ma także rozwijać zainteresowania historyczne uczniów, przygotować ich do nauki w szkołach wyższych oraz do udziału w edukacji permanentnej. Z tego punktu widzenia szczególne znaczenie posiada:

— rozwijanie krytycyzmu, racjonalizmu i samodzielności myślenia w procesie nauczania;

— preferowanie metod poszukujących oraz kształtowanie umiejętności krytycznego korzystania z różnych źródeł informacji.

TREŚCI KSZTAŁCENIA I WYCHOWANIA KLASA I

Liceum ogólnokształcące profil humanistyczny — 3 godz. tygodniowo, pozostałe profile liceum ogólnokształcącego — 2 godz. tygodniowo, [technikum i liceum zawodowe — 2 godz. tygodniowo oraz technikum na podbudowie ZSZ — 3 godz. tygodniowo].

I. NAJDAWNIEJSZE DZIEJE LUDZKOŚCI (le-h 3 godz., le-p 2 godz., techn. 1 godz.)¹⁾

1. [Epoki w dziejach ludzkości. Źródła historyczne. Podział dziejów ludzkości na epoki. Elementy chronologii. Najstarsze ślady istnienia człowieka na Ziemi. Epoki archeologiczne: epoka kamienia z podziałem na paleolit i neolit; epoka brązu; epoka żelaza]²⁾.

¹⁾ W nawiasach nad hasłami podano propozycje godzin przeznaczonych na realizację tematów. Na pierwszym miejscu podano przydział czasu dla profilu humanistycznego liceum ogólnokształcącego (le-h), na drugim miejscu pozostałych profili liceum ogólnokształcącego (le-p), na trzecim miejscu dla technikum zawodowego oraz technikum na podbudowie ZSZ (techn.).

²⁾ Wszystkie tematy i hasła są obowiązkowe dla wszystkich typów liceum ogólnokształcącego.

2. [Początki społeczeństwa ludzkiego i jego kultury. Początki wspólnot ludzkich. Praca i jej znaczenie dla życia społecznego. Znaczenie ognia. Pierwsze narzędzia i broń — w epoce kamiennej. Gospodarka łowiecka i zbieracka paleolitu. Wspólnota pierwotna. Początki rachuby czasu i matematyki. Sztuka paleolitu, wierzenia, obrzędy.]

3. [Początki gospodarki rolnej. Sposoby wytwarzania żywności. Uprawa roślin i hodowla. Nowe techniki wytwarzania narzędzi i broni. Neolityczna kopalnia krzemienia w Krzemionkach. Początki metalurgii: miedź, brąz, żelazo. Początki rzemiosła i handlu. Osiedle obronne z początków epoki żelaza w Biskupinie.]

II. NAJSTARSZE CYWILIZACJE STAROŻYTNEGO WSCHODU

(10-h 5 godz., 10-p 3 godz., techn. 2 godz.)

1. [Egipt. Warunki geograficzne. Powstanie państwa. Rolnictwo. Rzemiosło. Stosunki społeczne. Religia. Rola kapłanów. Pismo. Początki nauki. Sztuka].

2. [Osiągnięcia gospodarcze i kulturalne innych ludów Starożytnego Wschodu. Babilonia — handel, miary i wagi. Kodeks Hammurabiego. Matematyka i astronomia. Pismo klinowe]. F Religia. Mit o potopie. F [Indie — ustrój kastowy. Religia]. Piśmiennictwo. Początki nauki. Sztuka. [Chiny] — rolnictwo i rzemiosło. [Hodowla jedwabnika. Wynałazek porcelany, papieru i druku]. Sztuka.]

III. STAROŻYTNA GRECJA

(10-h 11 godz., 10-p 8 godz., techn. 4 godz.)

1. [Wczesny okres dziejów Grecji. Warunki geograficzne. Plemiona greckie. Rozbicie polityczne Grecji. Miasta — państwa]. Rola Greków w basenie Morza Śródziemnego. Wielka kolonizacja, jej przyczyny i kon-

5) W nawiasach kwadratowych oznaczono tematy i hasła programowe dla technikum i liceum zawodowego.

sekwencje. [Religia grecka. Mity. Poematy Homera. Wyrocznie. Igrzyska].

F 2. Sparta Powstanie państwa spartańskiego. Ustrój gospodarczo-społeczny Sparty. Wychowanie spartańskie. Życie Spartan.

3. Ateny. Pierwotny ustrój Aten. Reformy Solona. Wojny perskie i wzrost znaczenia Aten. Związek Morski.

4. [Demokracja ateńska. Życie gospodarcze Aten. Rozwój rzemiosła i handlu. Praca niewolników. Niewolnicy prywatni i państwowi — położenie. Charakter demokracji ateńskiej i jej funkcjonowanie]. Działalność społeczno-polityczna Peryklesa. Konflikty między państwami greckimi.

5. [Kultura Grecji w VI—IV w. p.n.e. Sztuka i architektura. Teatr — geneza i charakter]. Organizacja przedstawień teatralnych. [Tragedia i komedia. Literatura i historiografia. Nauka grecka. Filozofia. Ateny — centrum kultury greckiej w V w. p.n.e.]

6. [Hellenizm.] Grecja pod władzą Macedonii. Podboje Aleksandra Macedońskiego. Powstanie państw hellenistycznych. [Kultura hellenistyczna — główne ośrodki. Osiągnięcia w dziedzinie nauk matematyczno-przyrodniczych i techniki. Sztuka hellenistyczna].

IV. STAROŻYTNY RZYM

(10-h 10 godz., 10-p 6 godz., techn. 4 godz.)

1. [Powstanie i rozwój Rzymu. Italia i jej mieszkańcy. Początki Rzymu. Ustrój republiki rzymskiej. Armia rzymska. Podboje i rozwój terytorialny Rzymu w V—I w. p.n.e. ~~Wojny puniczne. Podbój Galii przez Cezara.~~ [Eksploracja prowincji]. Rozwój systemu niewolniczego].

2. [Przemiany społeczno-ustrojowe w okresie republiki, Imperium Rzymskie]. Wielka własność ziemska. ~~Chłopi.~~ Stosunki społeczne w II—I w. p.n.e. Próby reform. [Powstanie niewolników — Spartakus. Kryzys republiki. Dyktatura Cezara. Pryncypat Augusta. Podstawy władzy cesarskiej]. Domi-

nat]. ~~Dalsze podboje i obrona granic Imperium Rzymskiego.~~

3. [Kultura rzymska. Powstanie chrześcijaństwa. Wpływy greckie. Romanizacja prowincji]. Życie codzienne w Rzymie. [Osiągnięcia techniczne Rzymian. Sztuka i architektura. Literatura. Prawo rzymskie. Religia — wpływy greckie i orientalne. Judaizm, Biblia. Powstanie chrześcijaństwa. Prześladowania chrześcijan. Ideologia społeczna wczesnego chrześcijaństwa. Przynajmniej rozpraszanie się chrześcijaństwa. Chrześcijaństwo religią państwową — 380 r.]

4. [Upadek Imperium Rzymskiego. Kryzys gospodarczy. Nieopłacalność pracy niewolnika. Kolonaty. Kryzys polityczny. Najazdy barbarzyńców. Podział cesarstwa na zachodnie i wschodnie. Upadek cesarstwa zachodnio-rzymskiego 476 r.]

V. KSZTAŁTOWANIE SIĘ ŚREDNIOWIECZNEJ EUROPY

(lo-h 13 godz., lo-p 8 godz., techn. 7 godz.)

1. [Ośrodki polityczne i kulturalne Europy wczesnośredniowiecznej. Trzy odrębne strefy polityczne i kulturowe na ziemiach dawnego Imperium Rzymskiego]. Cesarstwo bizantyjskie. Państwa barbarzyńskie na gruzach Cesarstwa Zachodniego. Państwa Franków. Arabowie. Islam. Podboje Arabów i ich rola we wczesnośredniowiecznej Europie.

2. [Monarchia Karola Wielkiego. Cesarstwo Ottonów. Rozwój terytorialny państwa Franków. Powstanie państwa kościelnego. Papięstwo a monarchia Karolingów. Koronacja Karola Wielkiego — 800 r. Traktat w Verdun — 843 r.] Najazdy Normanów. [Początki [Anglii] Francji i Niemiec. Powstanie cesarstwa Ottonów — ekspansja terytorialna].

3. [Kształtowanie się ustroju feudalnego. Geneza feudalizmu. Kształtowanie się stosunków feudalnych w rolnictwie. Własność feudalna. Zależność feudalna chłopów. Życie społeczne i gospodarcze Europy wczesnośredniowiecznej. Stosunki lenne. Suweren — senior i wasale. Państwo patrymonialne. O-

byczajowość feudalna. Partykularyzm prawniczości wczesnego feudalizmu].

4. [Słowianie. Prasiłowianie. Kultura łużycka. Słowianie w starożytności. Ustrój. Wierzenia. Wędrówki Słowian. Pierwsze państwa słowiańskie: Samona, wielkomorawskie, bułgarskie. Początki państwa czeskiego. Węgrzy. Ruś. Chrystianizacja Słowian. Słowianie połabscy].

5. [Powstanie państwa polskiego. Mieszko I. Plemiona polskie. Kształtowanie się władzy plemiennej. Opola. Grody. Pierwsze organizacje państwowe — Wiślan i Polan. Ekspansja państwa Polan. Dynastia Piastów. Organizacja państwa: władza książęca, družyna, organizacja grodowa, wieś służebna, niewolnicy. Polska wobec sąsiadów. Mieszko I. Wprowadzenie chrześcijaństwa — 966 r. Polska a cesarstwo. Kształtowanie się granic Polski do końca X w.] Spory w historiografii polskiej na genezę państwa polskiego.

6. [Polska za Bolesława Chrobrego. Zjazd gnieźnieński w 1000 r. Rozbudowa organizacji kościelnej. Wojny z cesarstwem. Pokój w Budziszynie — 1018 r. Wyprawa kijowska. Początki wielkiej własności świeckiej i kościelnej. ~~Początki kryzysu wewnętrznego.~~ Koronacja Bolesława Chrobrego — 1025 r.]

7. [Kryzys państwa piastowskiego. Załamanie się państwa polskiego za Mieszka II. Straty terytorialne, uzależnienie od cesarstwa. Bunt możnych przeciw dynastii i powstanie ludowe. Odbudowa państwa i organizacji kościelnej za Kazimierza Odnowiciela. Początki miast].

VI. EUROPA W DOBIE UNIWERSALIZMU PAPIESKIEGO I KRUCJAT

(lo-h 17 godz., lo-p 12 godz., techn. 7 godz.)

1. Przeobrażenia gospodarczo-społeczne w Europie XI—XII w. Rozwój rolnictwa. Trójpolówka. Wzrost zaludnienia. Rozwój rzemiosła i wymiany. Przechodzenie do gospodarki czynszowej na wsi.

Powstanie miast i ich walka o samorząd.

Struktura społeczeństwa miejskiego. Ustrój miast i ich rola polityczna. Cechy i gildie. Miasta włoskie. Flandria. Hanza. Rozwój gospodarki towarowo-pieniężnej i handlu. Pieniądz i kredyt.

2. [Walka papieżstwa z cesarstwem. Walka Kościoła o uwolnienie się spod władzy świeckiej. Uniwersalizm papieski. Schizma wschodnia — 1054 r. i wzrost antagonizmu łacińsko-bizantyjskiego. Walka papieżstwa z cesarstwem — Grzegorz VII i Henryk IV. Hegemonia papieżstwa.]

3. [Polska w okresie walki Grzegorza VII z Henrykiem IV. Wzrost międzynarodowego autorytetu Polski. Koronacja Bolesława Śmiałego — 1076 r. Spisek możnych. Sprawa biskupa Stanisława. Wygnanie króla]. Siabość wewnętrzna i zewnętrzna Polski za Władysława Hermana.

F 4. [Wyprawy krzyżowe. Gospodarczo-społeczne, polityczne i ideologiczne przyczyny krucjat. Chryścijaństwo a islam. Pierwsza krucjata — 1096 r. Królestwo Jerozolimskie. Zakony rycerskie. Czwarta krucjata i jej znaczenie. Skutki wypraw krzyżowych].

5. [Polska za Bolesława Krzywoustego. Sytuacja wewnętrzna w początkach XII w. Wojna z cesarstwem — 1109 r. Przyłączenie i chrystianizacja Pomorza. Statut Bolesława Krzywoustego — 1138 r. Seniorat].

6. [Ekspancja niemiecka w Europie środkowo-wschodniej w XII i XIII w. Cesarstwo w XII i XIII w. Niemieckie władztwa terytorialne na wschodnich krańcach Rzeszy. Podbój i germanizacja Słowian połabskich. Powstanie i ekspansja Brandenburi]. Ekspansja niemiecka na Bałtyku — rola Hanzy. [Powstanie niemieckich państw zakonnych w Inflantach — 1202 r. i Prusach — 1226 r.]. Niemiecka ekspansja demograficzna w Europie środkowej — znaczenie polityczne.

F 7. Czechy, Węgry i Ruś w XII i XIII w. Czechy a cesarstwo. Rozbicie dzielnicowe Czech i jego przezwyciężenie. Rozkwit Czech w XIII w. i napływ Niemców. Ekspansja Czech za Przemysława Ottoka-

ra II. Węgry za Arpadów. Złota bulla Andrzeja II. Początki rozbicia dzielnicowego Rusi. Upadek znaczenia Kijowa. Nowe ośrodki polityczne: Nowogród Wielki, Halicz.

8. [Polska w okresie postępującego rozdrobnienia dzielnicowego. Obalenie statutu Bolesława Krzywoustego. Usamodzielenie się Kościoła w Polsce. Polska a papieżstwo. Wzrost roli możnowładztwa. Próby powstrzymania rozbicia dzielnicowego: Henryk Brodaty i Henryk Pobożny. Straty terytorialne Polski]. *+ Najazdy Mongołów.*

9. [Przemiany społeczno-gospodarcze w Polsce. Rozwój osadnictwa w Polsce. Osadnictwo na prawie polskim. Immunitety. Obcy koloniści i prawo niemieckie. Niwelacja różnic w położeniu poszczególnych grup ludności chłopskiej. Targi i osady o charakterze miejskim. Pierwsze lokacje miast. Rozwój stosunków towarowo-pieniężnych].

10. [Ekspancja mongolska.] Czyngis-chan i początek imperium mongolskiego. Wielki Chanat i jego zdobycze: Chiny, Azja Zachodnia, Iran. Ruś pod jarzmem mongolskim. [Najazd Mongołów na Węgry i Polskę. Bitwa pod Legnicą — 1241 r.].

11. [Odbudowa zjednoczonego Królestwa Polskiego. Czynniki gospodarczo-społeczne sprzyjające zjednoczeniu Polski. Rozwój świadomości narodowej w Polsce. Rola Kościoła w zjednoczeniu państwa. Jakub Świnka. Koronacja Przemysława II. Unia polsko-czeska za Waclawa II. Władysław Łokietek w walce o zjednoczenie: bunt Alberta, opamiętanie Wielkopolski — 1314 r. Utrata Pomorza i Śląska. Koronacja Łokietka — 1320 r. Wojna z Krzyżakami. Płowce — 1331 r.].

12. Monarchia stanowa w Anglii i Francji. Monarchia angielska w walce z Kościołem i baronami: Henryk II i Tomasz Becket. Wielka Karta Swobód — 1215 r. Początki parlamentu w Anglii. Monarchia Kapetyngów w walce o zjednoczenie Francji. ~~Rywalizacja francusko-angielska. Konflikt Filipa IV z papieżem.~~ Stany Generalne. Rozwój świadomości narodowej.

VII. EUROPA W XIV i XV W.

(lo-h 12 godz., lo-p 9 godz., techn. 6 godz.)

F 1. [Przemiany gospodarcze i konflikty społeczne na zachodzie Europy w XIV w. Rolnictwo, handel, rzemiosło. Rozwój gospodarki towarowo-pieniężnej: kryzys podstaw ekonomicznych feudalów. Epidemie („czarna śmierć”).

Powstania chłopskie: zakeria. powstanie Wata Tylera. Miasta — walki społeczne w miastach.

F 2. [Kryzys polityczny i wojny w Europie Zachodniej i Środkowej.] Kryzys Kościoła i papieństwa. Papieżstwo w Awinionie. Herezje. Wielka schizma i sobory. Wojna stulecia i wojny domowe w Niemczech i Anglii — ich skutki. Wzmocnienie monarchii narodowych. Husytyzm w Czechach.]

3. [Monarchia stanowa Kazimierza Wielkiego. Stan państwa po śmierci Władysława Łokietka. Polityka zagraniczna: próby odzyskania utraconych ziem, procesy polsko-krzyżackie, układy i walki o Śląsk. Opanowanie Rusi Czerwonej i nowy kierunek ekspansji polskiej. Unia polsko-węgierska].

4. [Przemiany wewnętrzne w Polsce w XIV w. Rozwój osadnictwa na wsi i w mieście. Międzynarodowy handel. Miasta, rodzaje lokacji, samorząd, prawo składu. Polityka gospodarcza Kazimierza Wielkiego. Rozwój górnictwa. Wzmocnienie obronności kraju.]

5. [Stany w Polsce w XIV w. Stan duchowny. Stan rycerski — rola możnowładztwa. Sytuacja społeczna, prawa mieszczan i chłopów. Płynność podziałów stanowych. Działalność prawodawcza Kazimierza Wielkiego. Początki reprezentacji stanowej. Wzrost roli szlachty za Ludwika Węgierskiego. Przywilej koszycki — 1374 r.]

6. [Unia polsko-litewska i Wielka Wojna z Zakonem Krzyżackim. Rozwój państwa litewskiego. Układ w Krewie 1385 r. Chrystianizacja Litwy. Wielka Wojna z Zakonem. Grunwald 1410 r. Pokój toruński. Unia w

Horodle — 1413 r. Rola dziejowa unii polsko-litewskiej].

7. [Ekspansja turecka. Turcy osmańscy. Podbój krajów bałkańskich. Zagrożenie Węgier i odnowienie unii polsko-węgierskiej. Warna 1444 r. Upadek Konstantynopola 1453 r. Znaczenie Bizancjum dla kultury europejskiej].

VIII. KULTURA ŚREDNIOWIECZA

(lo-h 4 godz., lo-p 3 godz., techn. 3 godz.)

1. [Charakter europejskiej kultury średniowiecznej. Ścisły związek kultury z ideologią kościelną. Zakony kontemplacyjne i żebrzące. [Oświata. Rola łaciny. Szkoły i uniwersytety. Filozofia scholastyczna. Studia prawnicze. Kultura rycerska — poezja]. Kultura mieszczańska.

2. [Oświata i nauka w Polsce średniowiecznej. Uniwersytet Krakowski 1364 r. Nauka polska. Paweł Włodkowic. Kultura rycerska i mieszczańska w Polsce].

3. [Sztuka średniowieczna. Sztuka romańska na Zachodzie i w Polsce. Sztuka gotycka na Zachodzie i w Polsce].

IX. POCZĄTKI NOWOŻYTNEGO ŚWIATA

(lo-h 14 godz., lo-p 8 godz., techn. 5 godz.)

1. [Kolonialna ekspansja europejska w XV i XVI w. Przyczyny odkryć geograficznych.] Wiedza geograficzna w średniowiecznej Europie. Ludy Ameryki (Aztekowie, Inkowie, Majowie) i Azji. [Odkrycie Ameryki (1492 r.) — K. Kolumb. Wyprawa Vasco da Gamy. Podróż F. Magellana. Wyprawy konkwistadorów: H. Cortez, G. Pizarro i in. Konsekwencje odkryć geograficznych dla Europy i świata].

2. [Kierunki rozwoju gospodarczo-społecznego Europy XV—XVI w. Upowszechnienie się gospodarki towarowo-pieniężnej, jej formy organizacyjne: banki, kredyty, giełdy, kompanie handlowe. Nowe formy produkcji — system nakładczy i manufaktura. Aktyw-

ność gospodarza szlachty. Rewolucja cen. Dualizm w rozwoju ekonomicznym Europy: droga wczesnokapitalistycznego rozwoju i refeudalizacji — przyczyny i następstwa).

3. [Humanizm i odrodzenie. Podstawy gospodarczo-społeczne przemian w kulturze. Rola mieszczaństwa w życiu kulturalnym i politycznym — początki burżuazji. Mecenat artystyczny. Studia nad antykiem — nowa koncepcja człowieka i świata. Humanizm. Literatura i sztuka odrodzenia. Renesans europejski. Laicyzacja kultury i początki jej upowszechniania]. Kształtowanie się nowożytnych ideologii politycznych; Erasm z Rotterdamu, N. Machiavelli, T. Morus, J. Bodin.

4. [Rozwój i zasięg reformacji na Zachodzie. Społeczno-gospodarcze źródła informacji. Reformacja w Niemczech. Wystąpienie M. Lutra — 1517 r. Ideologia luteraska — F. Melanchton; J. Kalwin. Kalwinizm religią mieszczańską. Reformacja w Anglii, Francji i krajach skandynawskich.

5. [Kościół katolicki wobec reformacji. Reformy wewnętrzne kościoła katolickiego. Sobór trydencki. Działalność inkwizycji. Indeks ksiąg zakazanych. Jezuici].

F 6. Walka o hegemonię w Europie w XVI wieku. Imperium Habsburgów. Polityka Turcji i podział Węgier. Rywalizacja habsbursko-francuska. Rewolucja w Niderlandach. Konflikt hiszpańsko-angielski. Elżbieta I Tudor.

7. Rola antyku w kształtowaniu nowożytnej kultury. Literatura, sztuki plastyczne, obyczajowość (temat fakultatywny).

X. RZECZPOSPOLITA „ZŁOTEGO WIEKU” A EUROPA

(lo-h 4 godz., lo-p 2 godz., techn. 2 godz.)

1. [Konflikt polsko-krzyżacki. Panowanie Kazimierza Jagiellończyka. Wojna 13-letnia z Zakonem. Pokój toruński i odzyskanie Pomorza Gdańskiego 1466 r. Likwidacja państwa zakonnego w Prusach. Hold pruski 1525 r.]

2. [Polska wobec wielkich problemów politycznych Europy. Jagiellonowie na tronach Czech i Węgier — rywalizacja z Habsburgami. Polska wobec konfliktu francusko-habsburskiego i ekspansji tureckiej. Sprawa Mołdawii. Jednoczenie ziem ruskich przez Moskwę — konflikty z Litwą. Sekularyzacja Inflant. Inflanty przedmiotem konfliktu międzynarodowego].

TEMATY POWTÓRZENIOWE DO WYBORU

1. Osiągnięcia cywilizacji ludów Starożytnego Wschodu.

2. Antyczne dziedzictwo kultury europejskiej.

3. Feudalizm jako formacja społeczno-ekonomiczna i system prawny

4. Formy państwa feudalnego.

5. Dziedzictwo kulturalne średniowiecza.

6. Miejsce Kościoła w życiu społeczeństw średniowiecznych.

7. Rola Piastów w budowie państwa polskiego.

POJĘCIA

Historia, źródła historyczne, historiografia. Wspólnota pierwotna, niewolnictwo, feudalizm, cywilizacja, kultura, społeczeństwo. Starożytność, średniowiecze, czasy nowożytne.

Państwo, monarchia despocytna, miasto — państwo, tyrania, oligarchia, demokracja ateńska, republika, dyktatura, cezaryzm, monarchia absolutna, pryncypat dominat, imperium, monarchia stanowa, stany rycerstwo, chłop, mieszczaństwo, szlachta duchowieństwo, parlament, kolonat, poddaństwo, lenno, komendacja, seniorat, immunitet, lokacja, unia.

Gospodarka naturalna, gospodarka towarowo-pieniężna, trójpolówka, cechy, gildie, nakład, manufaktura.

Antyk, hellenizm, styl romański, gotyk, odrodzenie, renesans, humanizm, religia, politeizm, judaizm, chrześcijaństwo, islam, buddyzm, kościół, papieństwo, schizma, sobór, reformacja, kontrreformacja, inkwizycja, katolicyzm, protestantyzm, prawosławie.

UMIĘJĘTNOŚCI

Doskonalenie umiejętności w zakresie chronologii: ukazywanie związków czasowych liniowych oraz synchronistycznych.

Doskonalenie umiejętności posługiwania się mapami historycznymi — sprawne odczytywanie danych kartograficznych; korzystanie z mapy jako źródła wiadomości, przenoszenie danych kartograficznych z jednych map na inne itp. i ukazywanie związków między nimi: (wykazywanie związków między życiem gospodarczym a położeniem geograficznym itd., dostrzeganie dynamiki przemian na podstawie mapy: zmiany terytorialne, ekonomiczne, kulturalne itd.).

Doskonalenie posługiwania się różnymi środkami; źródła i wiadomości: słowo nauczyciela, podręcznik, słownik, encyklopedia, literatura popularnonaukowa, beletrystyka historyczna, teksty źródłowe.

Dostrzeganie cech charakterystycznych formacji społeczno-ekonomicznych i porównywanie ich.

ZNAJOMOŚĆ DAT

776 pne., 753 pne., 490 pne., 480 pne., 338 pne., ~~216 pne.~~, ~~202 pne.~~, 44 pne., 27 pne., 313, 380, ~~305~~, 476, 622, 800, 843, 962, 963, 966, 972, ~~999~~, 1000, 1018, 1025, 1050, 1066, 1076, 1077, 1096, 1109, 1138, 1181, 1146, 1202, 1215, 1226, 1237, 1241, 1249, 1265, 1295, ~~1300~~, 1302, 1309, 1320, 1331, 1333, 1335, 1339, 1343, 1349, 1364, 1370, 1374, ~~1382~~, 1385, 1404, 15.07.1410, ~~1413~~, 1415, 1430, 1434, 1444, 1453, 1454—1466, 1492, ~~1493~~, 1496, ~~1498~~, 1505, 1515, 1517, 1525.

KLASA II

Liceum ogólnokształcące profil humanistyczny — 3 godziny tygodniowo, pozostałe profile liceum ogólnokształcącego 2 godziny tygodniowo [dalszy ciąg I klasy technikum i liceum zawodowego oraz technikum na podbudowie ZSZ].

I. RZECZPOSPOLITA W OKRESIE DEMOKRACJI SZLACHECKIEJ

(10-h 11 godz., 10-p 6 godz., techn. 5 godz.)

1. [Gospodarka folwarczno-pańszczyźniarna w Polsce. Geneza folwarku szlacheckiego i jego typy. Wzrost poddaństwa chłopów. Wymiar pańszczyzny. Polska spichlerzem Europy. Eksport zboża — napływ kapitałów. Rozwój gospodarczy kraju. Rola Wisły i Bałtyku. Polityka antymieszczańska szlachty].

2. [Kształtowanie się demokracji szlacheckiej. Przywileje szlacheckie. Sejmik. Zjazdy generalne. Sejm. Ruch egzekucyjny szlachty. Ideologia polityczna szlachty. M. Siennicki. Polityka wewnętrzna Jagiellonów. Rozwój świadomości narodowej: J. Ostroróg, J. Łaski, M. Rej].

3. [Początki Rzeczypospolitej obojga narodów. Unia lubelska 1569 r i jej znaczenie. Granice i organizacja Rzeczypospolitej. Wolne elekcje: artykuły henrykowskie i *pacta conventa*. Polityka wewnętrzna i zagraniczna Stefana Batorego. Uniwersytet w Wilnie. Jan Zamoyski].

4. [Reformacja i Kościół katolicki w Polsce. Główne nurty reformacji i ich zaplecze społeczne: luteranie, kalwini, arianie. Kościół katolicki w Polsce. Tolerancja religijna. Konfederacja warszawska 1573 r. Jezuici, S. Hozjusz i P. Skarga. Unia brzeska 1596 r.]

5. [Kultura i sztuka odrodzenia w Polsce. Laicyzacja kultury i rozwój pierwiastków narodowych. Elementy obce w kulturze. Rozwój nauki: astronomia, medycyna, historia, geografica. Architektura i sztuka. Wkład Polaków do kultury i nauki europejskiej: M. Kopernik, A. F. Modrzewski].

II. EUROPA I RZECZPOSPOLITA W XVII WIEKU

(10-h 18 godz., 10-p 14 godz., techn. 8 godz.)

1. [Wojna trzydziestoletnia 1618—1648. Habsburgowie ostoją obozu katolickiego. Geneza wojny. Bitwa pod Białą Górą — euro-

pejski charakter wojny. Pokój westfalski i jego skutki — nowa mapa polityczna Europy.]

2. Początki rządów oligarchii magnackiej w Rzeczypospolitej. Rozwój gospodarki latyfundiальной. Wzrost przewagi magnaterii, „państwa” magnackie. Początki regresu gospodarczego. Dynastia Wazów na tronie polskim. Próby umocnienia władzy królewskiej.

3. [Rzeczpospolita i Szwecja wobec Rosji. Kryzys w Rosji na przełomie XVI i XVII w. Wojna chłopska. Interwencja obca w Rosji. Bitwa pod Kłuszynem i zajęcie Moskwy — 1610 r. S. Zółkiewski. Ogólnonarodowe powstanie w Rosji i zakończenie wojny — traktat w Deulinie 1619 r. Pokój w Polanowie 1634.]

4. [Wojny polsko-szwedzkie w pierwszej połowie XVII w. Geneza wojen ze Szwecją. Wojna w Inflantach. Kircholm — 1605 r. K. Chodkiewicz. Wojna polsko-szwedzka na Pomorzu. S. Koniecpolski. Rozejm w Sztumskiej Wsi 1635 r. Upadek polskiej polityki bałtyckiej.]

5. [Konflikt polsko-turecki w I połowie XVII w. Turcja wobec Europy. Stosunki polsko-tureckie w XVI w. Wojna polsko-turecka 1620—1621. Cecora i Chocim].

F 6. [Absolutyzm we Francji. Rozwój absolutyzmu za Ludwika XIV]. Dwór królewski. [Organizacja nowożytnej administracji i siły zbrojnej. Merkantylizm — Colbert]. Rozwój manufaktur. Przewaga polityczna i wpływy kulturalne Francji w Europie.

7. [Anglia w dobie rewolucji i restauracji.] Stuartowie a parlament. Wojna domowa i obalenie monarchii 1649 r. Radykalne ruchy plebejskie. Republika i protektorat Cromwella. Akty Nawigacyjne. Ekspansja kolonialna. Restauracja Stuartów. [Przewrót 1688 r. Burżuazyjna monarchia parlamentarna. Znaczenie rewolucji angielskiej].

8. [Powstanie Chmielnickiego. Konflikty społeczne, religijne i narodowościowe na Ukrainie. Wybuch i przebieg powstania. Rada perejesławska 1654 r. Wojna Rosji z Rze-

czepospolitą o Ukrainę. Ugoda hadziacka 1658 r. Rozejm w Andruszowie 1667 r.]

9. [„Potop” szwedzki 1655—1660. Społeczeństwo wobec najazdu. Sukcesy militarne Szwedów. Obrona Jasnej Góry. Ogólnonarodowe powstanie przeciwko Szwedom. Rola Stefana Czarnieckiego. Dalszy przebieg wojny. Utrata lenna pruskiego 1657 r. Pokój w Oliwie 1660 r.]

10. [Polska za Jana III Sobieskiego. Wojny za Michała Korybuta Wiśniowieckiego i Jana III. Zwycięstwo pod Wiedniem 1683 r. Liga Święta i jej następcstwa dla Polski. Traktat karłowicki 1699 r.]

11. [Kryzys Rzeczypospolitej w II połowie XVII w. Straty terytorialne. Zniszczenie gospodarki, kryzys skarbu i wojska. Upadek kultury politycznej: anarchia, konfederacje wojskowe, zrywanie sejmów (*liberum veto*), rządy sejmikowe. Wzrost uzależnienia szlachty od magnaterii, upadek mieszczaństwa. Próby reform ustrojowo-skarbowych].

12. [Kultura baroku i sarmatyzm. Rozprzestrzenianie się baroku. Kultura baroku w Polsce a sarmatyzm. Wpływy orientalne. Ideologia polityczna i styl życia szlachty. Promieniowanie polskiej kultury barokowej na kraje sąsiednie].

III. POLSKA I JEJ SĄSIEDZI W PIERWSZEJ POŁOWIE XVIII W.

(10-h 5 godz., 10-p 3 godz., techn. 2 godz.)

1. [Wzrost znaczenia państw ościennych. Umocnienie władzy centralnej w Rosji. Reformy Piotra I. Wojna północna i jej skutki. Powstanie królestwa pruskiego i jego militarny charakter. Umocnienie władzy centralnej za Fryderyka Wilhelma I. Wielonarodowościowa monarchia habsburska].

2. [Polska w czasach saskich. Ingerencja państw ościennych w sprawy polskie: wojna północna, konfederacja tarnogrodzka „sejm niemy” 1717 r., układ w Poczdamie 1720 r., traktat Loewnewolda 1732 r. Sytuacja gospodarcza i konflikty społeczne w Polsce. Rozkład aparatu państwowego. Regres kultury i wzrost przejawów zewnętrznej reli-

gijności. Projekty reform ustrojowych: S. Leszczyński i S. Konarski. Pierwsze manufaktury].

IV. KULTURA OŚWIECENIA

(10-h 4 godz., 10-p 2 godz., techn. 1 godz.)

1. [Myśl oświecenia. Podłoże przewrotu umysłowego. Pojęcie oświecenia. Racjonalizm. Krytyka religii. Encyklopedyści we Francji. Początki nowoczesnej fizyki i chemii. Wynałazki a praktyka.]

2. [Życie literackie i artystyczne w oświeceniu. Życie codzienne. Zdobywcze kultury materialnej. Rokoko. Klasycyzm. Muzyka. Literatura piękna na usługach ideologii oświecenia].

V. REWOLUCJA PRZEMYSŁOWA W ANGLII — POCZĄTEK NOWOCZESNEJ INDUSTRIALIZACJI ŚWIATA

(10-h 2 godz., 10-p i techn. 1 godz.)

[Rywalizacja Anglii i Francji w koloniach. Opanowanie Australii przez Anglików. Rozwój gospodarczy Anglii. Przyczyny odkryć naukowych. Wynałazki techniczne. Zastosowanie techniki w produkcji. Wzrost znaczenia burżuazji i początki klasy robotniczej]. Powstanie klasycznej ekonomii politycznej.

VI. POWSTANIE STANÓW ZJEDNOCZONYCH AMERYKI PÓŁNOCNEJ

(10-h 2 godz., 10-p i techn. 1 godz.)

[Kolonie angielskie w Ameryce Północnej. Eksterminacja Indian i niewolnictwo Murzynów. Przyczyny i przebieg wojny o niepodległość kolonii angielskich. Deklaracja Niepodległości 1776 r. Stosunek państw Europy do wojny. Udział ochotników z Europy w walkach. T. Kościuszko i K. Pułaski. Konstytucja Stanów Zjednoczonych 1787 r.]

VII. ABSOLUTYZM OŚWIECONY W PRUSACH, AUSTRII I ROSJI

(10-h 2 godz., 10-p 1 godz.)

Podłoże i charakter absolutyzmu oświeconego. Rządy Fryderyka II. Reformy józefiń-

skie w Austrii. Rządy Katarzyny II w Rosji. Następstwa absolutyzmu oświeconego.

VIII. PRÓBY REFORM RZECZYPOSPOLITEJ. PIERWSZY ROZBIÓR POLSKI

(10-h 6 godz., 10-p 3 godz., techn. 2 godz.)

1. [Polska w latach 1764—1775. Reformy sejmu konwokacyjnego i elekcja Stanisława Augusta Poniatowskiego 1764 r. Konfederacja barska. Pierwszy rozbiór Polski 1772 r. Współdziałanie konserwatywnej magnaterii z państwami ościennymi. Reformy sejmu rozbiorowego — Rada Nieustająca. Ożywienie gospodarcze — manufaktury. Odradzanie się miast].

2. [Kultura oświecenia w Polsce. Rozwój nauki. Literatura i publicystyka. Działalność Komisji Edukacji Narodowej. Reforma uniwersytetów. H. Kollataj. Mecenat St. Augusta Poniatowskiego. Teatr, architektura i malarstwo].

[II klasa technikum i liceum zawodowego 2 godziny tygodniowo, dalszy ciąg I klasy technikum na podbudowie ZSZ].

IX. WIELKA BURŻUAZYJNA REWOLUCJA WE FRANCJI 1789—1794

(10-h 4 godz., 10-p 3 godz., techn. 2 godz.)

1. [Początki rewolucji. Przyczyny rewolucji. Rola stanu trzeciego. Zwolanie Stanów Generalnych i przekształcenie ich w Zgromadzenie Narodowe. Zburzenie Bastylii 14 VII 1789 r. Deklaracja Praw Człowieka i Obywatela. Konstytucja 1791 r.]

2. [Dyktatura jakobinów. Znaczenie rewolucji francuskiej. Rola mas ludowych. Żyrodźści i jakobini. Najazd prusko-austriacki. Obalenie monarchii i ogłoszenie republiki 1792 r. Dyktatura jakobinów. Walka z kontrrewolucją i obcą interwencją. Przewrót 9 thermidora 1794 r. Rządy dyrektoriatu. Znaczenie rewolucji].

X. WALKA O UTRZYMANIE NIEPODLE- GŁOŚCI I REFORMY RZECZYPOSPOLITEJ. UPADEK RZECZYPOSPOLITEJ

(10-h 7 godz., 10-p 5 godz., techn. 5 godz.)

1. [Sejm Wielki i Konstytucja 3 Maja. Kwestia wschodnia w polityce państw zaborczych. Sejm 1788 r. i jego zadanie. Programy reform. Sprawa mieszczan i prawo o miastach. Przymierze polsko-pruskie. Konstytucja 3 Maja 1791 r. i jej znaczenie. Stosunek państw ościennych do reform.]

2. [Drugi rozbiór Polski 1793 r. Wojna polsko-rosyjska 1792 r. Konfederacja targowicka i drugi rozbiór Polski Rządu targowicz. Emigracja.]

3. [Powstanie Kościuszkowskie 1794 r. Przyczyny, wybuch i zasięg powstania. T. Kościuszko. Rola mieszczan i mas plebejskich w powstaniu. Sprawa chłopska. Uniwersał polaniecki. Współdziałanie Prus z Rosją. Międzynarodowe znaczenie powstania.]

4. [Trzeci rozbiór Polski. Upadek państwa polskiego 1795 r. Międzynarodowe tło III rozbioru. Przyczyny wewnętrzne upadku Rzeczypospolitej szlacheckiej i rola obcej interwencji]. Spór o przyczyny upadku państwa polskiego w historiografii polskiej i obcej.

XI. OKRES NAPOLEOŃSKI 1799—1815

(10-h 7 godz., 10-p 5 godz., techn. 4 godz.)

1. [Konsulat we Francji i walki Polaków na emigracji. Zamach stanu Napoleona Bonaparte — 1799 r. Konsulat — forma dyktatury wojskowej. Dążenia niepodległościowe Polaków. Legiony H. Dąbrowskiego: ideologia demokratyczna i niepodległościowa. Udział legionów w walkach republiki francuskiej. Likwidacja Legionów i ich znaczenie.]

2. [Rola cesarstwa napoleońskiego w Europie.] Koronacja Napoleona. Reformy wewnętrzne. Kodeks napoleoński. Blokada kon-

tymentalna i walka z koalicją. Wojna w Hiszpanii. [Okres hegemonii Francji w Europie].

3. [Księstwo Warszawskie. Powstanie Księstwa Warszawskiego — 1807 r. Konstytucja. Sprawa mieszczańska i chłopska. Kodeks napoleoński. Wojna 1809 r. Książę J. Poniatowski. Udział Księstwa w wojnach napoleońskich. Księstwo próbą odbudowy państwa polskiego.]

4. [Upadek Napoleona i historyczne znaczenie okresu napoleońskiego. Wojna 1812—13. Bitwa pod Lipskiem. Abdykacja. „Sto dni”. Waterloo. Znaczenie okresu napoleońskiego dla Europy i Polski.]

XII. WALKA SIŁ REWOLUCYJNYCH I NARODOWOWYZWOLEŃCZYCH PRZECIWI REAKCJI ZIEMIE POLSKIE POD ZABO- RAMI 1815—1848

(10-h 14 godz., 10-p 10 godz., techn. 10 godz.)

1. [Kongres Wiedeński i system reakcji w Europie. Cele kongresu wiedeńskiego. Najważniejsze postanowienia kongresu. „Święte Przymierze”. Sprawa polska na kongresie. Podział ziem polskich po 1815 r. Utworzenie Królestwa Polskiego, Rzeczypospolitej Krakowskiej.]

2. [Walka przeciw Świętemu Przymierz. Konserwatyzm i reakcja, ruchy liberalne i narodowe. Rozwój tajnych organizacji. Interwencje „Świętego Przymierza”. Powstanie dekabrystów. Walka o niepodległość Grecji. Rewolucja lipcowa we Francji.] Przejawy odrodzenia narodowego wśród Słowian.

3. [Zabór rosyjski 1815—1830. Konstytucja Królestwa Polskiego 1815 r. Kryzys w rolnictwie. Rozwój przemysłu, górnictwa i hutnictwa. S. Staszic i K. Drucki-Lubecki. Znaczenie rynku rosyjskiego. Rozwój szkolnictwa polskiego: Warszawa, Wilno. Krzemieniec. Łamanie konstytucji w Królestwie Polskim. Legalna opozycja sejmowa i tajne związki. W. Łukasiński i Towarzystwo Patriotyczne — kontakty z rewolucjonistami rosyjskimi]. Podłoże polityczne klasycyzmu i romantyzmu polskiego.

4. [Powstanie Listopadowe. Przyczyny i wybuch powstania. P. Wysocki. Walka o cele powstania. Sprawa chłopska i stanowisko szlachty. Wybuch wojny 1831 r. Działania wojenne. Wodzowie powstania. Udział Polaków spoza Królestwa w powstaniu. Rewolucyjny ruch 15 sierpnia w Warszawie. Upadek powstania i jego znaczenie w dziejach narodu polskiego.] Rządy i ludy Europy wobec powstania

5. [Wielka Emigracja. Główne ośrodki i obozy polityczne na emigracji. Obóz konserwatywny. Lelewel i jego zwolennicy. Towarzystwo Demokratyczne Polskie. Gromady Ludu Polskiego. Współpraca rewolucyjnych ośrodków emigracji polskiej z międzynarodowymi organizacjami rewolucyjnymi. Życie umysłowe na emigracji].

6. [Królestwo po Powstaniu Listopadowym. Statut organiczny. Represje i prześladowania. Kryzys w przemyśle i jego przezwyciężanie. Rozwój kapitalizmu w rolnictwie. Rugi i reformy czynszowe. Wzrost liczebny proletariatu miejskiego oraz inteligencji miejskiej].

7. [Ziemie polskie pod zaborem pruskim i austriackim. Rzeczpospolita Krakowska 1815—1846. Pruska droga rozwoju kapitalizmu — uwłaszczenie chłopów. Życie społeczne i kulturalne Polaków w zaborze pruskim. K. Marcinkowski. — praca organiczna. Rzeczpospolita Krakowska łącznikiem między ziemiami polskimi. Zaczofanie gospodarcze i sytuacja polityczna Galicji].

8. [Działalność spiskowa w Kraju. Związki emigracyjne z krajem — emisariusze. Wyprawa J. Zaliwskiego. Sz. Konarski. Związek Chłopski ks. P. Ściegiennego. Związek Plebejuszy. Plan trójzaborowego powstania. Powstanie krakowskie i jego znaczenie. E. Dembowski. Wystąpienia chłopów w Galicji. Likwidacja Rzeczypospolitej Krakowskiej].

XIII. ROZWÓJ KAPITALIZMU PRZEMYSŁOWEGO W POŁOWIE XIX W. *Fouquier*

(10-h 4 godz., 10-p 3 godz., techn. 3 godz.) *mała robotniczo*

1. [Rozwój kapitalizmu przemysłowego.

~~Utrwalenie rewolucji przemysłowej w Anglii: upowszechnienie maszyny parowej, mechanizacja przemysłu tekstylnego. Przewrót w komunikacji. Przewrót przemysłowy na kontynencie europejskim. Funkcjonowanie kapitalizmu wolnokonkurencyjnego. Zmiany w strukturze społecznej].~~

2. [~~Początki ruchu robotniczego i jego ideologii. Położenie klasy robotniczej. Formy walki klasowej. Luddyzm. Powstanie w Lyonie. Powstanie tkaczy śląskich. Próby poprawienia sytuacji ekonomicznej klasy robotniczej. Francuski i angielski socjalizm utopijny: Saint-Simon, Fourier, Owen.] Ruch czartystów w Anglii.~~

3. [Powstanie socjalizmu naukowego. Warunki historyczne i podstawy filozoficzne powstania teorii socjalizmu naukowego: K. Marks, Fr. Engels. Powstanie Związku Komunistów. Manifest komunistyczny — 1848 r. jego założenia i znaczenie. Materializm historyczny].

XIV. „WIOSNA LUDÓW” W EUROPIE I NA ZIEMIACH POLSKICH

(10-h 6 godz., 10-p i techn. 3 godz.)

1. [Rewolucja 1848 roku we Francji i Niemczech. Rewolucja lutowa, jej przyczyny i charakter. Powstanie robotnicze w czerwcu 1848 r. ~~Sytuacja w Niemczech przed Wiosną Ludów. Koncepcje zjednoczenia Niemiec. Wybuch rewolucji w Prusach i innych państwach niemieckich. Parlament frankfurcki. ~~Przebieg upadku ruchów rewolucyjnych.~~~~

2. [~~Rewolucja 1848 r. w cesarstwie austriackim. Rewolucja w Austrii. Powstanie narodowe na Węgrzech — udział Polaków: J. Bem, H. Dembiński. Interwencja Rosji. „Wiosna Ludów” we Włoszech — walka o zjednoczenie Włoch. Interwencja Austrii i włoska rewolucja].~~

3. [Sprawa polska w okresie „Wiosny Ludów”. Powstanie w Wielkopolsce. Narodziny i program polskiego ruchu narodowego na Śląsku, Warmii i Mazurach. Rok 1848 w Galicji. Uwłaszczenie chłopów w zaborze au-

striackim. Udział Polaków w europejskiej „Wiosnie Ludów”].

TEMATY POWTÓRZENIOWE DO WYBORU

1. Dyskusja nad rolą Jagiellonów w dziejach państwa polskiego.
2. Szlachecki parlamentaryzm w Polsce: geneza, rozwój i charakter.
3. Wokół polityki zagranicznej polskich Wazów.
4. Spór o miejsce polskiego baroku w kulturze europejskiej.
5. Model ustrojowy Rzeczypospolitej na tle innych państw w Europie.
6. Znaczenie rewolucji francuskiej.
7. Reformy polskiego oświecenia: charakter i znaczenie.
8. Spór o przyczyny upadku Rzeczypospolitej.
9. Miejsce Polski między „Wschodem a Zachodem” Europy.
10. Spór o Stanisława Augusta Poniatowskiego.
11. Znaczenie epoki napoleońskiej.
12. Legenda napoleońska.
13. Dyskusja wokół szans powstania listopadowego.
14. Problem odzyskania niepodległości Polski w programach polskich ugrupowań politycznych Wielkiej Emigracji.
15. Znaczenie „Wiosny Ludów” dla Europy i sprawy polskiej.

POJĘCIA

Feudalizm, absolutyzm oświecony, legitymizm, restauracja, demokracja szlachecka, przywileje, sejm, sejmik, ruch egzekucyjny, elekcja, konwokacja, konfederacja, rokosz, oligarchia magnacka.

Kapitalizm, klasa społeczna, burżuazja, proletariąt, rewolucja burżuazyjna, republika burżuazyjna, socjalizm utopijny, socjalizm naukowy, monarchia konstytucyjna, władza ustawodawcza, władza wykonawcza, władza sądownicza, parlamentaryzm, partia polityczna, masoneria, konserwatyzm, liberalizm, demokratyzm.

Gospodarka folwarczno-pańszczyzniana, pańszczyzna, merkantylizm, protekcyjnizm.

Gospodarka kapitalistyczna, kapitalizm,

kryzys gospodarczy, rewolucja przemysłowa, uwłaszczenie.

Barok, sarmatyzm, oświecenie, klasycyzm, racjonalizm, romantyzm.

UMIĘTNOŚCI

Porównywanie różnych rodzajów pisarstwa historycznego, dostrzeganie różnic i cech wspólnych między nimi.

Gromadzenie informacji z różnych rodzajów przekazów źródłowych, wyjaśnianie różnic w opisywaniu tych samych wydarzeń (analiza dokumentu normatywnego i opisowego).

Sprawne posługiwanie się różnymi środkami dydaktycznymi: kartograficznymi, ilustracjami, słownikami, encyklopediami itp.

Rozwijanie i doskonalenie form wypowiedzi ustnych i pisemnych.

Rozwijanie umiejętności dyskusji.

Próby odróżniania hipotez od twierdzeń naukowych.

Poznanie i rozumienie różnic poglądów na zasadnicze wydarzenia i zjawiska historyczne.

ZNAJOMOŚĆ DAT

1555, ~~1561~~, 1569, 1572, 1573, 1582, ~~1588~~,
1603, 1610, 1620, 1621, 1629, 1634, 1635, 1648,
1649, ~~1652~~, 1654, 1655—1660, 1657, 1668, 1672,
1673, 1683, 1688, 1697, 1699, 1701, 1709, 1717,
1720, 1732, ~~1740~~, 1763, 1764, 1772, 1773, 1776,
1787, 1788—92, 3.05.1791, 14.07.1789, 1792, 1793,
1794, 1795, 1797, 1799, 1804, 1805, 1806, 1807,
1809, 1812, 1813, 1815, 1825, 1830, 29.11.1830,
1831, 1832, 1846, 1848, 1849.

KLASA III

Licium ogólnokształcące profil humanistyczny 3 godz. tygodniowo, pozostałe profile licium ogólnokształcącego 2 godz. tygodniowo, III klasa technikum na podbudowie ZSZ 3 godz. tygodniowo, dalszy ciąg klasy II technikum i liceum zawodowego.]

I. SYTUACJA MIĘDZYNARODOWA W EUROPIE W POCZĄTKACH II POŁOWY XIX W.

(lo-h 3 godz., lo-p 1 godz., techn. 1 godz.)

1. [Cesarstwo we Francji Napoleon III Bonaparte. Wojna krymska i jej następstwa.

Powstanie niepodległej Rumunii. Zjednoczenie Włoch. G. Garibaldi. Likwidacja Państwa Kościelnego]. Sytuacja w Anglii i Hiszpanii.

II. POWSTANIE STYCZNIOWE

(lo-h 4 godz., lo-p 2 godz., techn. 3 godz.)

1. [Królestwo Polskie w przededniu powstania. Rozwój gospodarczy — zmiany społeczne w Królestwie Polskim. Sytuacja na wsi. Różne koncepcje odzyskania niepodległości. Pierwsza manifestacja w Warszawie. Reformy A. Wielopolskiego. „Biali” i „Czerwoni”. Współpraca rewolucjonistów polskich i rosyjskich. Branka].

2. [Powstanie styczniowe. Manifest Rządu Narodowego — 22 I 1863 r. Wewnętrzne walki o kierownictwo i społeczny charakter powstania. Charakter i przebieg działań powstańczych. Udział Polaków spoza Królestwa oraz ochotników innych narodowości. Dyktatura R. Traugutta. Ukaz carski o uwłaszczeniu. Upadek powstania i jego skutki dla narodu polskiego].

3. Polskie powstania narodowe i ich odbicie w literaturze, sztuce i nauce historycznej — temat fakultatywny.

III. PIERWSZA MIĘDZYNARODÓWKA

(lo-h 2 godz., lo-p 1 godz., techn. 1 godz.)

[Ruch robotniczy w latach pięćdziesiątych i początkach lat sześćdziesiątych XIX w.]. Trade-unionizm angielski. [Powstanie I Międzynarodówki 1864 r. Stanowisko K. Marksa w I Międzynarodówce]. Spory o kierunek ideowy ruchu robotniczego: K. Marks, P. Proudhon, M. Bakunin. [Działalność I Międzynarodówki i jej znaczenie. I Międzynarodówka a sprawa polska].

IV. WOJNA DOMOWA W STANACH ZJEDNOCZONYCH AMERYKI PÓLNOCDNEJ

(lo-h 2 godz., lo-p 1 godz., techn. 1 godz.)

[Rozrost terytorialny Stanów Zjednoczo-

nych. Dwie drogi rozwoju gospodarczego i społecznego (stanów północnych i południowych). Sprawa niewolnictwa. Prezydentura Lincolna. Secesja Południa. Unia i Konfederacja. Przebieg wojny domowej 1861—1865. Konsekwencje wojny].

V. ZJEDNOCZENIE NIEMIEC

(lo-h 2 godz., lo-p 2 godz., techn. 1 godz.)

[Sytuacja gospodarcza i polityczna Niemiec. Rola Prus w Rzeszy. Polityka Bismarcka. Wojna z Danią i Austrią. Powstanie Związku Północno-niemieckiego i Austro-Węgier 1867 r. Wojna francusko-pruska. Powstanie cesarstwa niemieckiego 1871 r. Konsekwencje odgórnego zjednoczenia Niemiec „krwią i żelazem”]. „Kulturkampf”.

VI. UPADEK II CESARSTWA — KOMUNA PARYSKA

(lo-h 2 godz., lo-p 1 godz., techn. 1 godz.)

[Kapitulacja Francji. Upadek II Cesarstwa. Sytuacja w Paryżu. Proklamowanie Komuny 1871 r. Reformy Komuny. Przywódcy. Udział Polaków w obronie Komuny. Klęska i znaczenie Komuny w dziejach ruchu robotniczego].

VII. ŚWIAT NA PRZEŁOMIE XIX I XX WIEKU

(lo-h 9 godz., lo-p 6 godz., techn. 6 godz.)

1. [Rozwój gospodarczy świata na przełomie XIX i XX wieku. Rozwój głównych gałęzi i ośrodków przemysłowych w Europie i USA. Rozwój komunikacji. Nowe źródła energii. Koncentracja i centralizacja produkcji i kapitału. Monopole, trusty, kartele. Eksport kapitałów. Przeobrażenia i postęp techniczny w rolnictwie. Imperializm i jego podstawowe cechy. Nierównomierność rozwoju ekonomicznego].

2. [Systemy ustrojowe. Funkcjonowanie systemów ustrojowych: ustrój społeczno-polityczny w Rosji, monarchie konstytucyjne i republiki, system prezydencki. Rozszerzanie się prawa wyborczego, głosowanie powszechne. Powstanie nowoczesnych partii politycznych: partie konserwatywne, liberalne i de-

mokratyczno-burżuazyjne. Model ustroju demokracji burżuazyjnej].

3. [Ruch robotniczy. Położenie klasy robotniczej. Powstanie masowych partii robotniczych i związków zawodowych w krajach rozwiniętych. Walka o ustawodawstwo socjalne. Druga Międzynarodówka 1889 r.]. Rewizjonizm. Walka zwolenników tendencji rewolucyjnej i reformistycznej. Specyfika ruchu robotniczego w Rosji.

4. [Ekspansja kolonialna i rywalizacja mocarstw imperialistycznych. Polityka kolonialna Francji i Anglii. Rywalizacja mocarstw imperialistycznych o strefy wpływów. Podział terytorialny świata. Dążenia Niemiec, Włoch i USA do nowego podziału świata. Konflikty kolonialne w Afryce i na Dalekim Wschodzie].

5. [Rozwój nauki, techniki i kultury. Wzrost roli nauki. Osiągnięcia w dziedzinie fizyki i chemii (H. Hertz, J. Liebig, P. i M. Curie, odkrycie promieni X, polon, rad, teoria M. Plancka i A. Einsteina). Osiągnięcia w dziedzinie techniki. Zastosowanie osiągnięć nauki i techniki w gospodarce i ich wpływ na życie codzienne.

Rozwój filozofii, ekonomii politycznej, socjologii i antropologii. Pozytywistyczna koncepcja nauki historycznej. Szkolnictwo. Rozwój literatury pięknej. Malarstwo i rzeźba (realizm, naturalizm, symbolizm, impresjonizm, kubizm). Architektura. Rola fotografii w upowszechnianiu sztuki. Rozwój prasy. Narodziny kina i rozwój filmu. Moda i sport].

VIII. ZIEMIE POLSKIE W DRUGIEJ POŁOWIE XIX I NA POCZĄTKU XX WIEKU,

(10-h 7 godz., 10-p 5 godz., techn. 5 godz.)

1. [Sytuacja gospodarczo-społeczna i narodowa na ziemiach polskich. ~~Rozwój przemysłu na Śląsku i Królestwie Polskim. Koncentracja produkcji i kapitału. Stan rolnictwa.~~ Różnice w rozwoju gospodarczym ziem polskich. Zmiany w strukturze społecznej.

Specyfika inteligencji polskiej. Emigracja zarobkowa. Urbanizacja]. Stosunki narodowe na ziemiach dawnej Rzeczypospolitej.

2. [Sytuacja Polaków w trzech zaborach. Sprawa polska na arenie międzynarodowej. Represje zaborców po powstaniu styczniowym. Likwidacja resztek odrębności Królestwa Polskiego — Kraj Przywiślański. Polityka wynaradawiania i stosunek do Kościoła rzymskokatolickiego w zaborze rosyjskim i pruskim. Komisja Kolonizacyjna i Hakata. Autonomia w Galicji — zasady i funkcjonowanie. Galicja ośrodkiem jawnego życia narodowego i kultury polskiej].

3. [Postawa społeczeństwa polskiego. Walka z rusyfikacją i germanizacją. Pozytywizm polski — koncepcja „pracy od podstaw” w teorii i praktyce. Trójjózalizm]. Polityka konserwatystów w trzech zaborach. [Walka o polskość na Śląsku, Warmii i Mazurach].

4. [Rola kultury polskiej w utrzymaniu tożsamości narodowej. Działalność stowarzyszeń społecznych, oświatowych, naukowych i gospodarczych. Szkolnictwo i tajne nauczanie. Rozwój nauki i sztuki. Rozwój historiografii. Spory między tzw. szkołą krakowską i warszawską. Rozwój literatury polskiej i jej rola w społecznym i politycznym życiu narodu. Młoda Polska]. Kultura polska na tle europejskim.

5. Odrębność polskiej kultury narodowej i jej związek z kulturą i życiem innych narodów (temat fakultatywny).

6. Kultura umysłowa i artystyczna regionu. Język regionu (temat fakultatywny).

IX. POWSTANIE NOWOCZESNYCH RUCHÓW POLITYCZNYCH

(10-h 6 godz., 10-p 5 godz., techn. 4 godz.)

1. [Narodziny ruchu robotniczego. Pierwsze komórki socjalistyczne w Królestwie. Ł. Waryński. Powstanie i działalność „Wielkiego Proletariatu”. Powiązania z ruchem rewolucyjnym w Rosji. Proces 29 proletariatchyków].

2. [Nurty w polskim ruchu robotniczym. Sytuacja w polskim ruchu robotniczym po upadku partii „Proletariatu”. Bunt łódzki 1892 r. i jego znaczenie. Podłoże rozbicia w polskim ruchu robotniczym. PPS i SDKPiL — ideologia, program, działalność. Ruch socjalistyczny w zaborze pruskim i austriackim. Udział przedstawicieli polskiego ruchu robotniczego w II Międzynarodówce. R. Luksemburg, J. Marchlewski, J. Piłsudski, J. Daszyński]. Narodowy nurt w polskim ruchu robotniczym.

3. [Ruch wszechpolski — początki polskiego nacjonalizmu. Kryzys ideologii ugodowej. Odrodzenie się dążeń niepodległościowych. Liga Polska, Liga Narodowa i jej przemiany. Narodowa Demokracja. Ideologia polskiego nacjonalizmu. R. Dmowski].

4. [Rozwój ruchu ludowego. Sytuacja gospodarcza i społeczna wsi. Przesłanki powstania ruchu ludowego. Działalność B. i M. Wysłouchów. Powstanie Stronnictwa Ludowego w Galicji 1895 r. J. Stapiński].

5. Romantyzm a pozytywizm — spór o wartość życia społecznego (temat fakultatywny).

X. REWOLUCJA 1905—1907

(10-h 3 godz., 10-p 3 godz., techn. 2 godz.)

1. [Wybuch rewolucji 1905 r. Wojna japońsko-rosyjska i jej skutki. Rewolucja 1905 r. w Rosji. Rola Lenina i bolszewików. Mieższewicy i eserowcy. Wpływ wypadków w Rosji na sytuację w Królestwie. Demonstracje i strajki polityczne na ziemiach polskich. Strajk szkolny. Wystąpienia chłopów i robotników rolnych. PPS i SDKPiL w okresie rewolucji 1905 r. Bund. Strajk powszechny. Stanowisko Narodowej Demokracji].

2. [Upadek rewolucji 1905—1907. Ustępstwa władz carskich. Rozłam w PPS. Kryzys i upadek rewolucji. Galicja i zabór pruski wobec rewolucji. Społeczny i narodowy charakter rewolucji 1905—1907 na ziemiach polskich].

XI. PIERWSZA WOJNA ŚWIATOWA 1914—1918

(10-h 5 godz., 10-p 3 godz., techn. 3 godz.)

1. [Geneza I wojny światowej. Podstawowe sprzeczności między mocarstwami na przełomie XIX i XX stulecia. Trójprzymierze. Trójporozumienie. Wyścig zbrojeń. Bałkany. Sarajewo]. Ruch robotniczy wobec groźby wojny.

2. [Sytuacja polityczna społeczeństwa polskiego w przededniu wojny. Polityka zaborców wobec Polaków. Ruch ludowy w Galicji i Królestwie Polskim. Stanowisko Narodowej Demokracji. Wzrost nastrojów niepodległościowych. Dwie orientacje — na Rosję i na państwa centralne. Walka o reformę wyborczą i ruch niepodległościowy w Galicji. Zbliżenie PPS Lewicy i SDKPiL — orientacja rewolucyjna].

3. [Przebieg głównych działań wojennych w okresie od 1914—1917. Plany strategiczne państw centralnych i koalicji. Wybuch wojny. Działania wojenne na głównych frontach. Wojna pozycyjna. Blokada państw centralnych. Przewrót w technice wojennej: wojna powietrzna i podwodna, użycie broni chemicznej, czołgi. Niepowodzenia wojenne Rosji].

XII. WIELKA SOCJALISTYCZNA REWOLUCJA PAŹDZIERNIKOWA. ZAKOŃCZENIE I WOJNY ŚWIATOWEJ

(10-h 6 godz., 10-p 4 godz., techn. 3 godz.)

1. [Rewolucja lutowa w Rosji 1917 r. Obalenie caratu. Dwuwładza. Trudności wewnętrzne i spadek wpływów Rządu Tymczasowego. Rola mieższewików i eserowców. Przygotowania bolszewików do przejścia władzy. Tezy kwietniowe Lenina. Walka partii bolszewickiej o poparcie mas].

2. [Wielka Socjalistyczna Rewolucja Październikowa. Partia bolszewików organizatorem rewolucji proletariackiej. Leninowski plan zbrojnego powstania. Wybuch rewolucji 7 listopada 1917 r. Obalenie Rządu Tymcza-

sowego. Ustanowienie dyktatury proletariatu. Komunizm wojenny. Dekrety władzy radzieckiej: dekret o pokoju i dekret o ziemi — ich przełomowe znaczenie. Deklaracja praw narodów Rosji. Udział Polaków w rewolucji. F. Dzierżyński. Historyczne znaczenie Rewolucji Październikowej].

3. [Zakończenie I wojny światowej. Przyłączenie Stanów Zjednoczonych do wojny. Pokój brzeski i jego znaczenie. Klęska państw centralnych. Zawieszenie broni 11.XI.1918 r. Rewolucja w Niemczech 1918 r. Republika weimarska. Rozpad monarchii austro-węgierskiej. Rewolucja na Węgrzech].

XIII. SPRAWA POLSKA W CZASIE I WOJNY ŚWIATOWEJ

(10-h 4 godz., 10-p 2 godz., techn. 2 godz.)

1. [Społeczeństwo polskie w czasie I wojny światowej. Działania wojenne na ziemiach polskich. Rządy okupantów. Zniszczenia wojenne. Polacy w armiach zaborczych. Stosunek państw walczących do sprawy polskiej w początkowym okresie wojny. Działalność zwolenników orientacji prorosyjskiej i procentralnej. Tworzenie polskich ośrodków politycznych: Naczelny Komitet Narodowy. Legiony, POW i inne formacje wojskowe].

2. [Sprawa polska problemem międzynarodowym. Akt 5 listopada 1916 r. Rada Regencyjna. Umiedzynarodowienie sprawy polskiej. Ententa wobec niepodległości Polski. Orędzie Wilsona 8 I 1918 r. Komitet Narodowy Polski. Stosunek rewolucji rosyjskiej: orędzie Rady Delegatów Robotniczych i Żołnierskich, odezwa Tymczasowego Rządu, dekret Rady Komisarzy Ludowych o unieważnieniu traktatów rozbiorowych 29 VIII 1918 r.]. Polskie formacje wojskowe we Francji i Rosji.

[III klasa technikum i liceum zawodowego 2 godziny tygodniowo, dalszy ciąg II klasy technikum na podbudowie ZSZ].

XIV. ŚWIAT KAPITALISTYCZNY PO I WOJNIE ŚWIATOWEJ. POWSTANIE ZWIĄZKU RADZIECKIEGO

(10-h 6 godz., 10-p 4 godz., techn. 3 godz.)

1. [Nowy układ stosunków politycznych w świecie. Gospodarcze, społeczne i kulturalne następstwa wojny. Sprzeczności między zwycięskimi mocarstwami. Konferencja pokojowa w Paryżu i traktat wersalski 1919 r. Powstanie nowych państw w Europie. Liga Narodów.] Wzrost nastrojów rewolucyjnych. Międzynarodowy ruch robotniczy. Sytuacja w ruchu socjaldemokratycznym i komunistycznym.

2. [Państwo radzieckie po I wojnie światowej. Wojna domowa w Rosji i obca interwencja. Zwycięstwo władzy radzieckiej. Odbudowa gospodarcza kraju. Przejście do Nowej Polityki Ekonomicznej (NEP). Utworzenie ZSRR — XII 1922 r. Śmierć W. I. Lenina 1924 r. Stalin na czele partii. ~~Walka~~ *Władimir Ilin* ~~Stalina z opozycją w partii.~~

3. [Włochy i Niemcy po I wojnie światowej. Sytuacja we Włoszech po zakończeniu wojny. Narodziny i zwycięstwo ruchu faszystowskiego we Włoszech. Benito Mussolini. Charakterystyka włoskiego faszyzmu. Stosunek Niemiec do postanowień traktatu wersalskiego. Skutki społeczne i gospodarcze klęski Niemiec. Udział USA i Wielkiej Brytanii w odbudowie potencjału gospodarczego Niemiec. Rewizjonistyczna polityka republiki weimarskiej. Konferencja w Locarno i jej znaczenie. Przesłanki powstania ruchu narodowo-socjalistycznego w Niemczech].

XV. ODBUDOWA PAŃSTWA POLSKIEGO. POCZĄTKI II RZECZYPOSPOLITEJ.

(10-h 7 godz., 10-p 5 godz., techn. 4 godz.)

1. [Powstanie niepodległego państwa polskiego. Przesłanki odbudowy niepodległej Polski. Rozbrajanie zaborców. Walki z Ukraińcami o Lwów. Powstanie w Wielkopolsce. Walka o władzę. Tworzenie lokalnych ośrodków państwowości polskiej. Rząd ludowy w Lublinie 7 XI 1918 r. — 11 XI 1918 r.

Rady Delegatów Robotniczych. Powstanie rządu centralnego J. Moraczewskiego i jego pierwsze dekrety. Rola Józefa Piłsudskiego. Rząd I. Faderewskiego].

2. [Wojna w 1920 roku z Rosją Radziecką. Geniza wojny. Koncepcje polskie: federacyjna i inkorporacyjna. Wyprawa J. Piłsudskiego na Kijów. Kontrofensywa radziecka. Tymczasowy Komitet Rewolucyjny Polski w Białymstoku. Bitwa warszawska i bitwa nad Niemnem. Traktat ryski 1921 r. Następstwa wojny 1920 r. Konflikt z Litwą].

3. [Ustalenie granicy zachodniej Polski. Postanowienia traktatu wersalskiego. Wolne Miasto Gdańsk. Plebiscyty na Warmii, Mazurach i Górnym Śląsku. Powstania śląskie 1919—1921. Spór z Czechosłowacją o Śląk Cieszyński. Polacy poza granicami Rzeczypospolitej].

4. [Ugrupowania polityczne. Główne partie polityczne: Narodowa Demokracja — S. Grabski. Ruch ludowy: PSL „Piast” i PSL „Wyzwolenie” — W. Witos, M. Rataj. Ruch robotniczy: PPS — J. Daszyński i N. Barlicki — powstanie KPRP — A. Warski, M. Kozłowski. Chrześcijańska Demokracja — W. Korfianty]. Mniejszości narodowe.

XVI. RZECZPOSPOLITA W LATACH

1921—1925

(10-h 4 godz., 10-p 3 godz., techn. 2 godz.)

1. [Demokracja parlamentarna w Polsce. Struktura klasowa społeczeństwa polskiego. ~~Walka o władzę~~. Reforma rolna. Emigracja zarobkowa. Konstytucja marcowa 1921 r. i jej charakter. Zamordowanie prezydenta G. Narutowicza. Powstanie rządu centro-prawicowego. II Zjazd KPRP i jego uchwały].

2. [Trudności i osiągnięcia odbudowy i integracji państwa. Zniszczenia wojenne. Założenie gospodarcze. Inflacja. Reforma walutowa Wł. Grabskiego. Proces unifikacji w strukturze społecznej, politycznej i gospodarczej w trzech byłych zaborach. Początki budowy portu w Gdyni. Reforma rolna i walka o jej realizację. Ustawodawstwo socjalne. Stan oświaty].

XVII. ŚWIAT W LATACH 1929—1939

(10-h 8 godz., 10-p 5 godz., techn. 5 godz.)

1. [Wielki kryzys ekonomiczny 1929—1933. Światowy kryzys gospodarczy: finanse, przemysł, rolnictwo. Skutki społeczne kryzysu: masowe bezrobocie, ruchy strajkowe. Próby wyjścia z kryzysu — New deal.]

2. [Dojście Hitlera do władzy. Kryzys w Niemczech i jego konsekwencje społeczno-polityczne. Komunisci i socjaldemokraci wobec narodowego socjalizmu. Hitler kanclerzem Rzeszy — 1933 r. Kształtowanie się dyktatury hitlerowskiej. Ideologia i praktyka faszystowskiego (rasizm, obozy koncentracyjne). Organizacja III Rzeszy].

3. [Agresja faszystowska. Polityka zbrojeń i rewizjonizmu, łamanie postanowień traktatu wersalskiego. Plany podboju Europy. Uchwały VII Kongresu III Międzynarodówki. Wojna domowa w Hiszpanii. Porozumienie Rzym—Berlin—Tokio. Ugodowe stanowisko mocarstw zachodnich wobec zaborczości Włoch (Abisynia) i Niemiec (Austria). Kryzys czechosłowacki — układ w Monachium. Likwidacja państwa czechosłowackiego].

4. [ZSRR w latach trzydziestych. Rozbicie opozycji w partii. Gospodarka. Elektryfikacja, industrializacja i przemiany gospodarczo-społeczne. Realizacja pierwszych planów pięcioletnich. Kolektywizacja rolnictwa. Osiągnięcia w dziedzinie kultury oświaty, szkolnictwa wyższego i nauki. Polityka zagraniczna ZSRR. Kult jednostki — rola J. Stalina w kierowaniu państwem i partią].

5. [Nauka i kultura okresu międzywojennego. Wpływ osiągnięć nauk ścisłych na rozwój techniki przemysłowej i militarnej (rozbicie jądra atomu, mechanika kwantowa). Rozwój wiedzy technicznej (paliwa, tworzywa sztuczne, teoria radaru). Rozwój środków masowego komunikowania: film, radio, początki telewizji, prasa (udźwiękowanie taśmy filmowej, opracowanie systemu telewizji J. Balrd). Rozwój komunikacji

(nowe typy samolotów, próby z silnikiem raketowym). Osiągnięcia nauk humanistycznych i społecznych: filozofia (H. Bergson — intuicjonizm, neopozytywizm, egzystencjalizm — Kierkegaard M. Heidegger), psychologia (Z. Freud — psychoanaliza), socjologia i historia. Kierunki artystyczne w sztuce: malarstwo (kubizm, ekspresjonizm, dadaizm, surrealizm, abstrakcjonizm), rzeźba (ekspresjonizm, konstruktywizm, realizm), muzyka (neoklasycyzm, ekspresjonizm, modernizm)].

XVIII. RZECZOSPOLITA W LATACH 1926—1939

(lo-h 14 godz., lo-p 8 godz., techn. 6 godz.)

1. [Przewrót majowy 1926 roku w Polsce i początki rządów sanacji. Sytuacja międzynarodowa Polski: Rapallo i Locarno. Geneza i przebieg przewrotu majowego 1926 r. Ograniczenie roli sejmu i wzmocnienie władzy wykonawczej — „nowela sierpniowa”. Utworzenie BBWR. Wybory do sejmu w 1928 r. Początki opozycji parlamentarnej. Osiągnięcia pierwszych lat polityki ekonomicznej rządów „pomajowych”: rozbudowa miasta i portu Gdyni, fabryka traktorów „Ursus”, organizacja floty handlowej].

2. [Rządy sanacji w okresie kryzysu gospodarczego w Polsce w latach 1929-1935. Kryzys gospodarczy w Polsce, jego rozmiary i skutki społeczne. Nastroje opozycyjne w społeczeństwie — fala strajków w mieście i na wsi. Działalność „CENTROLEW-u” i KPP. Zjednoczenie ruchu ludowego. Odejście sanacji od zasad demokracji parlamentarnej. Rządy autorytarne J. Piłsudskiego — proces brzeski. Bereza Kartuska. Konstytucja kwietniowa i nowa ordynacja wyborcza 1935 r.].

3. [Polityka wewnętrzna sanacji w latach 1935—1939. Dekompozycja obozu sanacyjnego po śmierci J. Piłsudskiego. Dążenia konsolidacyjne sanacji wokół osoby Rydza-Śmigłego. Obóz Zjednoczenia Narodowego (Ozon) i jego charakter 1937 r. Polityka władz wobec mniejszości narodowych.]

4. Walka lewicy o demokratyzację Polski

Stanowisko SL i PPS. Walka KPP o front ludowy. Strajk chłopski 1937 r. Rozwiązanie KPP. Opozycja centrowa — Front Morges]. Ewolucja obozu narodowego. Ruch postepowej inteligencji. Aktywność polityczna młodzieży. Przyczyny przetrwania sanacji przy władzy.

5. [Gospodarka w latach 1935—1939. Program walki z kryzysem E. Kwiatkowskiego. Czteroletni plan inwestycyjny i jego modyfikacje. Budowa Centralnego Okręgu Przemysłowego. Prace nad 6-letnim planem rozbudowy Polskich Sił Zbrojnych. Idea 15-letniego planu perspektywicznego. Rozbudowa warszawskiego i staropolskiego okręgu przemysłowego. Efekty polityki inwestycyjnej państwa. Poprawa sytuacji materialnej społeczeństwa. Próba oceny polityki E. Kwiatkowskiego].

6. [Kultura i oświata II Rzeczypospolitej. Rozwój nauk ścisłych i przyrodniczych. Osiągnięcia nauk technicznych. Burzliwy rozwój nauk humanistycznych i społecznych: socjologia, archeologia, filozofia, historia, historia kultury. Literatura: poezja, proza, krytyka. Film i teatr. Rozwój sztuk plastycznych: awangarda, koloryzm, ekspresjonizm, symbolizm. Muzyka.] Rozwój oświaty: wprowadzenie powszechności nauczania na poziomie podstawowym, szkolnictwo średnie i wyższe, reforma szkolna 1932 roku i jej skutki].

7. [Sytuacja międzynarodowa II Rzeczypospolitej w latach trzydziestych. Francja i Anglia wobec II Rzeczypospolitej. Próby polityki równowagi. Układ o nieagresji z ZSRR w 1932 roku. Deklaracja o niestosowaniu przemocy z Niemcami — 1934 r. Sprawa Litwy. Polska wobec konferencji w Monachium. Zajęcie Zaolzia. Odrzucenie niemieckich żądań przez Polskę. Gwarancje brytyjskie. Pakt niemiecko-radziecki z sierpnia 1939 roku. Sytuacja międzynarodowa Polski w momencie wybuchu wojny].

8. Bilans II Rzeczypospolitej.

9. Kulturotwórcza i historyczna rola Warszawy, Krakowa, Lwowa, Wilna i Poznania (temat fakultatywny).

TEMATY POWTÓRZENIOWE DO WYBORU

1. Spór o ocenę powstań narodowych.
2. Sprawa chłopska w polskich powstaniach narodowych.
3. Romantyzm i pozytywizm — spór o podstawy.
4. Dwa nurty utrzymania tożsamości narodowej; jeden nurt — konspiracji i walki zbrojnej, drugi — pracy organicznej.
5. Walka o granice II Rzeczypospolitej.
6. Spór o kształt ustrojowy II Rzeczypospolitej.
8. Dyskusja nad oceną polskiej polityki zagranicznej lat 1918—1939.
9. Polityka gospodarcza rządów II Rzeczypospolitej.
10. Spór wokół genezy II wojny światowej.

POJĘCIA

Rewolucja burżuazyjno-demokratyczna, demokracja burżuazyjna, system partyjny. Marksizm, leninizm, rewizjonizm, reformizm.

Ruch robotniczy, ruch ludowy, związki zawodowe, ustawodawstwo socjalne.

Rewolucja socjalistyczna, dyktatura proletariatu, front ludowy, trockizm, faszyzm, hitlerizm, totalitaryzm, autorytaryzm, kult jednostki.

Internacjonalizm, patriotyzm, nacjonalizm, rasizm.

Kapitalizm monopolistyczny, imperializm, interwencjonizm państwowy, kolonializm. Gospodarka socjalistyczna, planowanie gospodarcze, kolektywizacja, nacjonalizacja.

Pozytywizm, praca organiczna, lojalizm. Modernizm, impresjonizm, kubizm, neoklasycyzm, realizm socjalistyczny.

UMIĘJĘTNOŚCI

Odróżnianie publicystyki historycznej od innych rodzajów piśmiennictwa historycznego.

Konfrontacja ujęć wydarzeń historycznych i oceny wybitnych postaci w pamiętnikach, beletryście, publicystyce historycznej i pracach popularnonaukowych.

Dostrzeżenie uwarunkowań określających stosunek do przeszłości.

Wskazywanie związku między różnymi dziedzinami życia społecznego.

Porównywanie analogicznych zjawisk w różnych krajach.

Rozumienie klasowych uwarunkowań zjawisk życia społecznego.

Rozwijanie umiejętności dyskusji: polemika i obrona własnego stanowiska (uzasadnienie).

ZNAJOMOŚĆ DAT

1861, 1861—1865, 22.01.1863, 1864, 1866, 1867, 1870, 1871, 1882, 1892, 1893, 1895, 1904, 1905, 1905—1907, 1914, 1915, 5.11.1916, 1917, 7.11.1917, 11.11.1918, 1919, 1919—1921, 1920, 17.03.1921, 1922, 1925, 12.05.1926, 1929—33, 1928, 1929, 1930, 1932, 1933, 1934, 1935, 1938, 1939, 23.08.1939.

KLASA IV

Liceum ogólnokształcące profil humanistyczny 3 godz. tygodniowo, pozostałe profile liceum ogólnokształcącego 2 godz. tygodniowo. [Dalszy ciąg III klasy technikum i liceum zawodowego oraz II klasy technikum na podbudowie ZSZ].

I. AGRESJA NIEMIEC NA POLSKĘ — POCZĄTEK DRUGIEJ WOJNY ŚWIATOWEJ

(10-h 5 godz., 10-p 4 godz., techn. 2 godz.)

1. [Najazd niemiecki na Polskę początkiem II wojny światowej. Potencjał militarny, gospodarczy i demograficzny Niemiec i Polski w 1939 roku. Społeczeństwo polskie w obronie niepodległości. Francja i Anglia w stanie wojny z Niemcami. Brak działań wojennych na Zachodzie. Pierwsza faza wojny obronnej Polski 1—6 IX — bitwa graniczna. Poczta Gdańska. Westerplatte. Ludność cywilna w obronie Śląska.]

2. Przebieg kampanii wrześniowej od 7 do 17 września. Obrona Wybrzeża, Bitwa nad Bzurą. Zatrzymanie Niemców pod Warszawą. Wkroczenie wojsk radzieckich na Ziemię wschodnie II Rzeczypospolitej. Opuszczenie kraju przez rząd i Naczelnego Wodza. Bitwy pod Tomaszowem Lubelskim i Lwówem].

3. [Ostatnia faza wojny obronnej (od 18 IX do 5 X 1939 roku). Obrona i kapitulacja Warszawy i Modlina. Upadek Helu. Bitwa pod Kockiem. Przyczyny klęski wrześniowej. Międzynarodowe aspekty września. Gen. W. Sikorski. Utworzenie rządu polskiego we Francji. Tworzenie Polskich Sił Zbrojnych].

II. SYTUACJA MIĘDZYNARODOWA I DZIAŁANIA WOJENNE W CZASIE DRUGIEJ WOJNY ŚWIATOWEJ. WALKA NARODU POLSKIEGO O NIEPODLEGŁOŚĆ W LATACH 1939—1944

(lo-h 31 godz, lo-p 20 godz., techn. 15 godz.)

1. [Rozwój sytuacji politycznej i militarnej w latach 1939—1941. Rozwój sytuacji politycznej po wybuchu II wojny. „Dziwna wojna”. Układ niemiecko-radziecki z 23 IX 1939. Wcielenie do ZSRR ziem wschodnich II Rzeczypospolitej. Wojna radziecko-fińska. Agresja niemiecka na Danię i Norwegię. Walki na morzach. Klęska i kapitulacja Francji. Przyłączenie do ZSRR Litwy, Łotwy, Estonii i Besarabii. Bitwa o Wielką Brytanię. Inwazja Włoch i Niemiec na Bałkanach i w Afryce. Udział Polaków w walkach na Zachodzie w pierwszym okresie wojny].

2. [Sytuacja narodu polskiego po utracie niepodległości. Podział ziem II Rzeczypospolitej. Generalne Gubernatorstwo. Ziemie wcielone do Rzeszy. Ziemie przyłączone do ZSRR. Cele i charakter okupacji hitlerowskiej. Terror jako metoda rządów okupanta. Planowe wyniszczanie narodu polskiego: masowe mordy, więzienia, obozy koncentracyjne, traktowanie jeńców wojennych, wysiedlenia. Zagłada Żydów i Cyganów. Eksploatacja gospodarcza kraju. Niszczenie dobru kulturalnego. Polityka władz radzieckich wobec ludności polskiej na terenach przyłączonych].

3. [Najazd Niemiec na ZSRR i agresja Japonii w Azji. Napaść Niemiec na ZSRR 22.06.1941 r. Bitwa pod Moskwą. Atak japoński na USA (Pearl Harbour). Rozwój operacji japońskiej. Rok 1942 — szczytowa faza zmagania wojennych. Ofensywa hitlerow-

ska ku Woldze i Kaukazowi. Walki w Afryce Północnej. Zmagania o Pacyfik].

4. [Powstanie Wielkiej Koalicji i przełom w działaniach wojennych. Uformowanie się Wielkiej Koalicji. Udział Polski w koalicji — formacje polskie na Zachodzie. Bitwa pod Stalingradem i jej przełomowe znaczenie. Bitwa pod Kurskiem. Przełom w walkach o Pacyfik. Klęska Osi w Afryce].

5. [Rząd polski na emigracji. Polityka rządu polskiego na arenie międzynarodowej. Układ polsko-radziecki — VII 1941 r. Armia Polska pod dowództwem gen. W. Andersa w ZSRR. Zerwanie przez ZSRR stosunków dyplomatycznych z rządem polskim w 1943 roku i jego przyczyny. Katastrofa w Gibraltarze (4 VII 1943 r.) Zmiany w składzie rządu polskiego na emigracji].

6. [Polskie państwo podziemne. Początki konspiracji politycznej i wojskowej. Rozwój ruchu oporu. Dążenia do stworzenia polskiego państwa podziemnego. Delegatura i wojsko. ZWZ/AK. Gen. S. Rowecki „Grot”. Główne stronnictwa polityczne i organizacje zbrojne. Akcja scaleniowa KG AK. Władze na emigracji a podziemie krajowe.]

7. [Polscy komuniści w kraju. Sytuacja komunistów polskich przed czerwcem 1941 roku. Trudności odbudowy partii. Grupa inicjatywna w ZSRR. Powstanie PPR i utworzenie Gwardii Ludowej — 5 I 1942 r. Program PPR w 1942 roku — strategia frontu narodowego]. PPR a inne nurty podziemia krajowego

8. [Rozwój inicjatywy militarnej Wielkiej Koalicji na wszystkich frontach. Ruch oporu w okupowanych krajach Europy i jego znaczenie. Ofensywy radzieckie w latach 1943—1944. Działania radzieckie na Bałkanach. Konferencja w Teheranie. Łądowanie aliantów we Włoszech. Klęska Włoch. Bitwa pod Monte Cassino. Łądowanie w Normandii. Strategiczne bombardowanie Niemiec. Wyzwolenie Francji przez aliantów. Udział Polskich Sił Zbrojnych w walkach na Zachodzie].

9. [Zwycięstwo Wielkiej Koalicji. Klęska Niemiec i Japonii. Ofensywa stycziwna na froncie wschodnim i forsowanie Renu na Zachodzie. Konferencja w Jałcie. Szturm na Berlin. Kapitulacja Rzeszy. Udział jednostek polskich w pokonaniu Niemiec hitlerowskich. Konferencja w Poczdamie. Złamanie oporu Japonii na Pacyfiku. Bombardowania atomowe w Japonii. Przystąpienie ZSRR do wojny z Japonią. Kapitulacja Japonii].

10. [Polska walcząca. Wielość nurtów i form w polskim ruchu oporu. Walka cywilna: walka gospodarcza, tajne nauczanie, życie kulturalne, prasa, propaganda. Walka zbrojna: partyzantka powrześniowa, sabotaż, dywersja i akty zbrojne. Różne koncepcje walki z okupantem: ZWZ, AK, BCH, AL oraz NOW i NSZ. BCH w obronie Zamajszczyzny. Przygotowania powstańcze. Młodzież w ruchu oporu. Udział duchowieństwa. Powstanie w getcie warszawskim — pomoc dla walczących Żydów].

11. [Sprawa Polski na arenie międzynarodowej od połowy 1943 do lipca 1944 roku. Sprawa polska w polityce wielkiej koalicji. Powstanie i działalność ZPP oraz CBKP. Powstanie I Dywizji im. T. Kościuszki w ZSRR — bitwa pod Lenino 12 X 1943 r. Gen. Z. Berling. Organizowanie I Armii WP. Znaczenie konferencji w Teheranie oraz przebiegu działań wojennych dla sprawy Polski].

12. [Przemiany w życiu politycznym kraju do lipca 1944 roku. Zmiana strategii PPR w budowie frontu narodowego. Utworzenie Krajowej Rady Narodowej. Powstanie Rady Jedności Narodowej. Kształt ustrojowy przyszłej Polski w programach PPR (Deklaracja listopadowa z 1943 r. „O co walczymy” i RJN Deklaracja z marca 1944 r. „O co walczy naród polski”). Plan „Burza” — aspekty militarne i polityczne. Pierwsze próby realizacji planu „Burza”: Wołyń, Wilno, Lwów, Lubelszczyzna.]

13. [Powstanie Warszawskie. Sytuacja wojskowa na terytorium Polski w przededniu wybuchu powstania. Przyczyny powstania. Siły powstańcze. Etapy działań bojowych. Bohaterstwo walczących. Postawa

ludności. Pomoc ze strony I Armii WP. Zrzuty. Upadek powstania i zagłada Stolicy]. Spory o ocenę Powstania Warszawskiego.

III. KSZTAŁTOWANIE SIĘ WŁADZY LUDOWEJ W POLSCE W LATACH 1944—1945

(10-h 9 godz., 10-p 6 godz., techn. 3 godz.)

1. [Utworzenie i działalność PKWN. Baza społeczna władzy ludowej. Powstanie, skład i charakter PKWN. Manifest Lipcowy. Cele PKWN i ich realizacja. Utworzenie ludowego Wojska Polskiego. M. Rola-Zymierski. Pierwsze układy z ZSRR. Wyzwolenie ziem polskich między Bugiem a Wisłą. Budowa aparatu władzy ludowej. Dekret o reformie rolnej i jego realizacja. Walka polityczna i zbrojna z nową władzą. Rokowania ze S. Miłkołajczykiem].

2. [Rozwój sytuacji wewnętrznej w Polsce w 1945 roku. Tymczasowy Rząd Jedności Narodowej. Przekształcenie PKWN w Rząd Tymczasowy RP. Uchwały konferencji w Jałcie w sprawie sytuacji wewnętrznej w Polsce. Udział LWP w wyzwalaniu wszystkich ziem polskich oraz w operacji berlińskiej. Nowe formy działalności podziemia. Utworzenie Tymczasowego Rządu Jedności Narodowej (28 VI 1945 r.) i jego skład. Dalszy rozwój aparatu władzy. Powstanie PSL. Układ sił politycznych w Polsce pod koniec 1945 r. Zniszczenia wojenne, straty ludności. Początki odbudowy i rekonstrukcji gospodarczej]. Spory o kształt i formy realizacji podstawowych reform społeczno-gospodarczych.

3. [Ustalenie granic polskich po II wojnie światowej. System sojuszków. Kształt terytorialny Polski w programach PPR i rządu polskiego na emigracji. Sprawa granic na konferencji w Jałcie. Układ z ZSRR o przyjaźni, wzajemnej pomocy i współpracy gospodarczej — 21 IV 1945 r. Kwestia polskiej granicy zachodniej w Poczdamie. Odzyskanie dawnych ziem piastowskich nad Odrą i Bałtykiem. Umowa graniczna z ZSRR. Akcje przesiedleńcze i repatriacyjne]. Sytuacja autochtonów. Sytuacja międzynarodowa Polski.

WYBRANE ZAGADNIENIA Z HISTORII WSPÓŁCZESNEJ

I. ŚWIAT PO II WOJNIE ŚWIATOWEJ (10-h 12 godz., 10-p 7 godz., techn. 6 godz.)

1. [Skutki II wojny światowej. Rola wielkich mocarstw w urządzeniu świata powojennego. Polityczne następstwa wojny — nowy układ sił na świecie. Straty ludności. Zniszczenia wojenne. Powstanie ONZ. Deklaracja Praw Człowieka. Inicjatywy i formy pomocy dla zniszczonych krajów — UNRRA].

F 2. [Początek „zimnej wojny”. Geneza i pojęcie „zimnej wojny”. Rozpad koalicji antyhitlerowskiej. Narastanie sprzeczności między państwami kapitalistycznymi a ZSRR i krajami demokracji ludowej. Doktryna Trumana. Izolacja gospodarcza i kulturalna krajów socjalistycznych — „Żelazna kurtyna”. Wzrost zagrożenia militarnego. Powstanie NATO.]

3. [Rola polityczna i militarna Stanów Zjednoczonych. Potencjał militarny i gospodarczy. Formy uzależnienia innych krajów, kredyty, pomoc militarna. Związki z Europą Zachodnią. Plan Marshalla]. ~~Spra~~wa-Grecji.

4. [Pozycja polityczna i militarna ZSRR. Rola armii radzieckiej w wyzwoleniu Europy środkowowschodniej i krajów bałkańskich. Zajęcie wschodniej Austrii. Odbudowa kraju ze zniszczeń wojennych. Rozbudowa gospodarki narodowej. Wzrost znaczenia międzynarodowego ZSRR. Pozycja KPZR w światowym ruchu komunistycznym].

5. [Powstanie krajów demokracji ludowej. Kształtowanie się ustroju demokracji ludowej jako formy dyktatury proletariatu. Podstawowe reformy społeczno-gospodarcze. Przejmowanie władzy przez partie komunistyczne i robotnicze — walka z opozycją. Zjednoczenie ruchu robotniczego. Powstanie Biura Informacyjnego Partii Komunistycznych 1947 r. Potępienie Jugosławii. Błędy i wypaczenia w sprawowaniu władzy. Kształtowanie się wspólnoty państw socjalistycz-

nych — RWPG. Budowa podstaw socjalizmu: industrializacja i kolektywizacja wsi].

6. [Powstanie dwóch państw niemieckich. Postanowienia poczdamskie i ich realizacja. Strefy okupacyjne. Proces norymberski. Polityka mocarstw zachodnich wobec Niemiec. Bizonia. Trizonia. Powstanie RFN i NRD. Odmienne drogi rozwoju. Rozwój gospodarczy i remilitaryzacja Niemiec].

7. [Sytuacja na Dalekim Wschodzie. Rola Stanów Zjednoczonych. Okupacja Japonii i jej zakończenie. Powstanie Chińskiej Republiki Ludowej — 1949 r. Początki dekolonizacji i jej geneza: ~~Filipiny, Indonezja, Indochiny~~, hinduska droga do niepodległości — M. Gandhi i J. Nehru. Utworzenie państw demokracji ludowej w Wietnamie Północnym i Korei Północnej. Wojna koreańska. Powstanie SEATO].

II. POLSKA LUDOWA W LATACH 1945—1955

(10-h 8 godz., 10-p 5 godz., techn. 3 godz.)

1. [Proces utrwalania władzy ludowej w latach 1945—1947. Główne stronnictwa polityczne: PPR, PPS, PSL — programy, przywódcy, działalność i wzajemne stosunki. Pozostałe stronnictwa: SL, SD i SP. Nastroje społeczeństwa. Działalność zbrojna podziemna. Walka z legalną opozycją. Referendum i jego wyniki. Wybory do Sejmu Ustawodawczego — 19 I 1947 r. Zwycięstwo bloku stronnictw demokratycznych].

2. [Przemiany polityczne w latach 1948—1953. PPR i PPS — poglądy na budowę socjalizmu w Polsce. Zjednoczenia ruchu robotniczego. Ruch młodzieżowy. Powstanie ZMP. Zmiana kursu politycznego w PPR 1948 r. i jej przesłanki. Nasiłenie się tendencji dogmatycznych. Teza o „prawicowo-nacjonalistycznym odchyleniu”. Usunięcie W. Gomułki. B. Bierut sekretarzem generalnym PPR. Powstanie PEPR — XII 1948 r. Teza o zaostrzającej się walce klasowej i jej skutki. Wypaczenia w systemie sprawowania władzy; odstępstwa od demokracji, łamanie praworządności. Zjednoczenie ruchu ludowego (ZSL). Działalność sojuszników stron-

nictw. Ofensywa ideologiczna w propagandzie i kulturze. Stosunki państwo—Kościoł. Konstytucja PRL 1952 r.].

3. [Przeobrażenia społeczno-gospodarcze w Polsce w latach 1947—1955. Trzyletni plan gospodarczy i jego osiągnięcia. Odbudowa kraju. Założenia planu 6-letniego i jego modyfikacja. Industrializacja. Priorytet dla przemysłu ciężkiego. System nakazowo-rozdzielczy. Kurs na kolektywizację gospodarki chłopskiej. Bilans Planu 6-letniego]. Dysproporcje w rozwoju gospodarczym. Polska krajem przemysłowo-rolniczym. Rozwój ośrodków miejskich i postęp w urbanizacji. Przemiany struktury społecznej — wzrost potencjału klasy robotniczej.

III. ŚWIAT MIĘDZY „ZIMNĄ WOJNĄ” A ODPREŻNIENIEM (wybrane zagadnienia)

(10-h 7 godz., 10-p 5 godz., techn. 4 godz.)

1. [Przewycięcenie błędów i skutków kultu jednostki przez kraje socjalistyczne. Śmierć Stalina. Przewycięcenie wypaczeń socjalizmu w ZSRR. Powstanie Układu Warszawskiego — 1955 r. Normalizacja stosunków z Jugosławią. Model ustrojowy Jugosławii. XX Zjazd KPZR — 1956 r. i jego wpływ na proces demokratyzacji życia politycznego w krajach socjalistycznych. Kryzys polityczny na Węgrzech — walka z kontrewolucją. Wkroczenie armii radzieckiej].

2. [Socjalizm jako system światowy. Rozwój gospodarczy krajów socjalistycznych. Aktywizacja i działalność RWPG. ~~Przemiany polityczne i rozwój społeczno-gospodarczy Węgier w latach sześćdziesiątych.~~ Kryzys polityczny i narastanie kontrewolucji w Czechosłowacji w 1968 r. — wkroczenie wojsk państw Układu Warszawskiego. Układ NRD i RFN — powszechne uznanie NRD na forum międzynarodowym. Rozszerzenie się socjalizmu poza Europę. Rewolucja socjalistyczna na Kubie. Zjednoczenie Wietnamu i walka z interwencją USA. Zwycięstwo sił rewolucyjnych w Angoli, Etiopii i Jemenie Południowym].

3. [Świat kapitalistyczny. Rola USA. Funkcjonowanie systemu parlamentarnego w Europie: rola socjaldemokracji, chrześcijańskiej demokracji, partii komunistycznych. Rozwój gospodarczy. Procesy integracyjne w polityce i gospodarce. Powstanie EWG — 1958. Problemy związane z dekolonizacją]. [Polityka zagraniczna Francji za rządów gen. Ch. de Gaulle'a]. [Przemiany polityczne w RFN i jej miejsce w EWG i NATO. Polityka RFN wobec krajów socjalistycznych].

4. [Kraje Trzeciego Świata. Rozkład imperiów kolonialnych i powstanie niepodległych państw. Neokolonializm i polityka interwencji zbrojnej państw imperialistycznych. Powstanie państwa izraelskiego i początek konfliktu na Bliskim Wschodzie. Kraje arabskie, wojna algierska. Czarna Afryka. Osiągnięcia i trudności państw Trzeciego Świata. Konflikty w Ameryce Łacińskiej i Azji. Konflikty arabsko-izraelskie].

IV. POLSKA LUDOWA W LATACH

1956—1983

(10-h 16 godz., 10-p 12 godz., techn. 10 godz.)

1. [Październik 1956 roku w Polsce. Geneza października 1956 r. Znaczenie uchwał II Zjazdu PZPR marzec 1954 r. Znaczenie XX Zjazdu KPZR dla rozwoju sytuacji w Polsce. Krytyka błędów w sprawowaniu władzy i naruszaniu praworządności. Zmiana atmosfery w życiu politycznym. Dyskusje prasowe i środowiskowe — tzw. odwilż. Podziały w kierownictwie PZPR. Wydarzenia poznańskie 28 VI 1956 r. Powstanie rad robotniczych. Uchwały VII i VIII Plenum KC PZPR i ich znaczenie. Władysław Gomułka na czele partii. Ukształtowanie się stosunków polsko-radzieckich na nowych podstawach (umowa z 18 XI 1956 r.).

2. [Sytuacja polityczna i społeczna po październiku 1956 r. i w latach sześćdziesiątych. Trwale i nietrwale skutki Października. Przywracanie praworządności. Rehabilitacja niesłusznie oskarżonych i skazanych. Porozumienie z Kościołem (uwolnienie prymasa S. Wyszyńskiego). Zmiany w polityce rolnej — odstąpienie od masowej kolektywi-

zacji wsi. Wybory w 1957 r. i wzrost roli Sejmu. Uchwały IX Plenum KC PZPR. Aspiracje społeczeństwa a możliwości ich zaspokojenia. Wzrost demograficzny, wzrost wykształcenia społeczeństwa. Zaostrzenie stosunków państwo-Kościół — 1966 r. Wypadki marcowe 1968 r. jako przejaw kryzysu politycznego. Spadek autorytetu W. Gomułki. Układ o podstawach normalizacji stosunków Polska-RFN 7 XII 1970 r. Wybuch protestu robotniczego na Wybrzeżu. VII Plenum KC PZPR — 20 XII 1970 r. i zmiany w kierownictwie partii: E. Gierek I sekretarzem KC PZPR].

3. Gospodarka polska w latach 1956—1970. Rezygnacja z administracyjnych metod kolektywizacji gospodarki rolnej. Próby reformy gospodarczej. Rozbudowa nowych gałęzi gospodarki narodowej: przemysł stoczniowy, chemia, elektronika. Budowa zagłębia miedziowego w Lubinie i siarkowego w Tarnobrzegu. Poszukiwanie nowych źródeł energetycznych. Budownictwo mieszkaniowe. Próby reformy gospodarczej w latach 1969—70.

4. [Polityka społeczno-gospodarcza państwa w latach siedemdziesiątych. Kryzys 1980 roku. Nowa polityka gospodarcza i jej uwarunkowania (modernizacja gospodarki i wzrost dochodu narodowego). Aktywność międzynarodowa Polski (KBWE — VII 1975 r.). Załamanie się koniunktury gospodarczej na Zachodzie (1973—74) i jego wpływ na polską ekonomikę. Osiągnięcia i błędy w polityce gospodarczej — rozbudowa i modernizacja przemysłu oraz forsowanie nieefektywnych inwestycji, nieracjonalne wykorzystanie kredytów zagranicznych. Skutki błędnych decyzji gospodarczych. Stagnacja produkcji rolnej, pogłębienie nierównowagi rynkowej. Wypadki czerwcowe 1976 roku jako symptom kryzysu społeczno-gospodarczego. Niepowodzenie prób manewru gospodarczego i wzrost zadłużenia kraju.

Nowelizacja konstytucji PRL — ustawowe usankcjonowanie kierowniczej roli PZPR w państwie. Zmiany podziału administracyjnego kraju i ich skutki. Ograniczenie roli rad narodowych. Deformacje w sprawowaniu władzy. Zerwanie więzi z klasą robotniczą. Opozycja antysocjalistyczna. (KOR i KPN).

Wybór Polaka, papieża Jana Pawła II — X 1978 r. Wybuch protestu robotniczego na Wybrzeżu i w całym kraju (VII—VIII 1980 r.). Podpisanie umów społecznych z załogami zakładów pracy Wybrzeża i Śląska].

5. [Przezwyciężanie kryzysu politycznego i społeczno-gospodarczego. Działania na rzecz odnowy socjalistycznego państwa. Zmiany w kierownictwie władz. Rejestracja NSZZ „Solidarność” i jego działalność. IX Nadzwyczajny Zjazd PZPR — program działania partii — VII 1981 r. W Jaruzelski — I sekretarzem KC PZPR. I Zjazd delegatów NSZZ „Solidarność”. Narastanie tendencji konfrontacyjnych. Wprowadzenie stanu wojennego — 13 XII 1981 r. i jego następstwa. Reformy w zakresie sprawowania władzy i funkcjonowania gospodarki narodowej — początki reformy gospodarczej. Zniesienie stanu wojennego 22 VII 1983 r.]

6. [Polska polityka zagraniczna. Polska w obozie państw socjalistycznych. Układ w Zgorzelcu (1950 r.). Udział w RWPG i Układzie Warszawskim. Polskie inicjatywy rozbrojeniowe. Plan Rapackiego (1957 r.) i Plan Gomułki (1963 r.). Rola Polski w ONZ (udział w komisjach rozjemczych ONZ oraz Doradźnych Siłach Pokojowych ONZ na Bliskim Wschodzie). Stosunki z krajami Trzeciego Świata. Układ z RFN (XII 1970 r.). Polska wobec głównych konfliktów współczesnego świata. KBWE i udział Polski.]

7. [Osiągnięcia nauki i kultury Polski Ludowej, wkład Polaków do kultury światowej. Rozwój oświaty (likwidacja analfabetyzmu, upowszechnienie czytelnictwa, upowszechnienie wychowania przedszkolnego, realizacja idei wykształcenia średniego). Rozwój szkolnictwa wyższego. Upowszechnienie kultury. Rozwój ruchu wydawniczego i środków masowej komunikacji: radio, telewizja, film. Osiągnięcia polskie na tle nauki i kultury światowej: muzyka, sztuki plastyczne, film, teatr, nauka. Rola sportu w życiu społecznym].

8. [Osiągnięcia i słabości rozwoju Polski Ludowej].

TEMATY POWTÓRZENIOWE DO WYBÓRU

1. Dyskusje wokół przyczyn klęski wrześniowej.
2. Konferencje Wielkiej Koalicji w okresie II wojny światowej.
3. Sprawa polska na konferencjach aliantów w czasie II wojny światowej.
4. Polskie Siły Zbrojne na Zachodzie w okresie II wojny światowej.
5. LWP i jego szlak bojowy.
6. Program PPR i jego realizacja w Polsce Ludowej.
7. Polski rząd na emigracji — ocena jego działalności.
8. Nurty polityczne polskiego ruchu oporu.
9. Podziemie krajowe — geografia polityczna, programy, działacze.
10. Wizja przyszłej Polski w programach ugrupowań politycznych polskiego podziemia.
11. Zjednoczenie polskiego ruchu robotniczego w latach 1944—1948 — znaczenie.
12. Etapy rozwoju gospodarczego Polski Ludowej — próba oceny.
13. Przemiany społeczne w okresie Polski Ludowej.
14. Problem granic Polski w okresie II wojny światowej.
15. Zagadnienia konfliktów i kryzysów społecznych w historii Polski Ludowej.

POJĘCIA

Okupacja, ruch oporu, podziemie polityczne, partyzantka, obóz koncentracyjny, front narodowy, walka cywilna. Rewolucja ludowodemokratyczna, demokracja ludowa, „zimna wojna”, pokojowe współlistnienie, neokolonializm, „trzeci świat”. Rewolucja kulturalna, rewolucja naukowo-techniczna, pluralizm polityczny, dogmatyzm, woluntaryzm, umowa społeczna.

UMIĘJĘTNOŚCI

Rozumienie i wyjaśnianie różnych poglądów naukowych na węzłowe problemy historii Polski.

Dostrzeganie związków między teraźniejszością a przeszłością.

Przygotowywanie prac pisemnych z wykorzystaniem różnych źródeł wiadomości.

Umiejętność interpretowania materiałów statystycznych.

Umiejętność krytycznego korzystania z prasy jako źródła historycznego i źródła wiadomości.

ZNAJOMOŚĆ DAT

1.09.1939, 17.09.1939, 27.09.1939, 5.10.1939, 1940, 22.06.1941, 30.07.1941, 1942, 5.01.1942, 1943, 11.1943, 12.10.1943, 1.01.1944, 12—18.05.1944, 22.07.1944, 1.08.—2.10.1944, 6.09.1944, 31.12.1944, 17.01.1945, 2—11.02.1945, 21.04.1945, 9.05.1945, 28.06.1945, 17.07.—2.08.1945, 2.09.1945, 3.01.1946, 30.06.1946, 19.01.1947, 1947, 1947—49, 1948, 15—21.12.1943, 1949, 1950, 1950—55, 22.07.1952, 1953, 28.06.1956, 10.1956, 1966, 1968, 7.12.1970, 1976, 07.—08.1980, 13.12.1981, 22.07.1983.

ZAGADNIENIA ZWIĄZANE Z REALIZACJĄ PROGRAMU

1. Miejsce i rola historii w systemie dydaktyczno-wychowawczym szkoły średniej

Historia wraz z językiem polskim, wiedzą o społeczeństwie, wychowaniem muzycznym i plastycznym stanowi podstawę wykształcenia humanistycznego i społecznego w szkole średniej. Przedmiot ten odgrywa ważną rolę w procesie wychowania aktywnych i świadomych swych patriotycznych i obywatelskich obowiązków, nowoczesnie myślących obywateli PRL. Materiał nauczania uwzględnia zarówno wymogi nauki, jak i potrzeby życia społecznego. Zapoznanie uczniów z dziejami państwa i narodu polskiego, a także z głównymi etapami rozwoju dziejowego ludzkości ma m.in. na celu stopniowe wdrażanie wychowanków do rozumienia procesu historycznego i jego skomplikowanych mechanizmów.

Szczególnie ważnym zadaniem jest dalsze rozwijanie myślenia historycznego, a zwłaszcza umięjętności dynamicznego, integralnego i nomotetycznego ujmowania zjawisk społecznych, zarówno w przyszłości jak i w teraźniejszości.

Nauczanie historii powinno dać młodzieży pewien zasób wiedzy ogólnej o społeczeństwie, państwie, kulturze, gospodarce, a także o wzajemnych związkach między różnymi dziedzinami życia społecznego.

Absolwenci szkoły średniej powinni rozumieć relacje jednostka — masy, Polska — Europa, Europa — świat. Nauczanie historii w szkole średniej powinno ułatwić młodemu człowiekowi zrozumienie świata, w którym żyje; ukazać genezę współczesnej kultury, nauki, techniki i gospodarki, a także współczesnych systemów społeczno-gospodarczych i ustrojowych oraz aktualnego układu sił w świecie.

Nauczanie historii powinno łączyć wychowanków z najlepszymi tradycjami polskiego życia narodowego i państwowego, wzbudzić szacunek dla tych pokoleń, które Polskę budowały, później walczyły o jej odrodzenie, niepodległość i wyzwolenie społeczne. Chodzi nie tylko o to, aby uczeń znał przeszłość swojej ojczyzny, ale także był z nią emocjonalnie związany, czuł się dumny z przynależności do narodu polskiego oraz rozumiał swoje obowiązki obywatelskie. Należy ukazywać i wyjaśniać rolę i znaczenie państwa w życiu narodu, zachowując przy tym klasowy punkt widzenia.

Wychowanie patriotyczne i obywatelskie powinno być ściśle związane z wychowaniem internacjonalistycznym. Wiedza historyczna powinna kształcić szacunek młodzieży dla innych narodów i ich dorobku kulturalnego. Ważnym zadaniem także jest rozwijanie wrażliwości uczniów na krzywdę społeczną, wychowanie ich w duchu ideałów humanizmu, tolerancji, racjonalizmu, demokracji i socjalizmu.

Nauczanie historii powinno konfrontować stereotypy z wiedzą opartą na podstawach naukowych.

Prawidłowa realizacja programu wymaga harmonijnego łączenia celów poznawczych, kształcących i wychowawczych. Przy formułowaniu celów nauczania niezbędne jest uwzględnianie specyfiki materiału. Wszelkie naginanie treści nauczania do zamierzonych celów może przynieść więcej szkody niż korzyści.

Główny nacisk należy położyć na rozwijanie umiejętności nabytych przez uczniów w szkole podstawowej, a zwłaszcza pracy z podręcznikiem, mapami, encyklopediami i słownikami, różnymi rodzajami piśmiennictwa historycznego oraz niektórymi źródłami historycznymi.

Zdobywanie przez uczniów wiedzy histo-

rycznej, wyrabianie umiejętności posługiwania się nią w nowych sytuacjach poznawczych, wdrażanie do samodzielnej pracy, kształtowanie naukowego światopoglądu, rozwijanie uczuć patriotycznych i kształtowanie odpowiednich postaw moralnych — służy jednemu celowi — przygotowaniu młodzieży do możliwie pełnego uczestnictwa w życiu społecznym kraju.

2. Konstrukcja programu

Zasady doboru i układu materiału nauczania uwzględniają zarówno wymogi historii jako nauki, jak również charakter tej dyscypliny jako przedmiotu nauczania i wychowania. W celu stworzenia warunków umożliwiających lepsze przygotowanie młodzieży do rozumienia współczesności zastosowano w budowie programu zasadę zwiększania stopnia systematyczności kursu historii w miarę zbliżania się do czasów współczesnych. W myśl tej zasady potraktowano obszerniej dzieje nowożytne i najnowsze.

Specyfika dziejów współczesnych wymagała wyodrębnienia ich z kursu historii najnowszej, co zostało uwidocznione w układzie tematów dotyczących lat 1945—1983. Zamiast układu chronologicznego wprowadzono układ problemowy, w którym problemy periodyzacji dziejów powojennych schodzą na dalszy plan.

Zawarty w programie materiał nauczania obejmuje podstawowe fakty historyczne, niezbędne do zrozumienia przez młodzież najważniejszych problemów politycznych i społeczno-gospodarczych. Historia Polski jest powiązana z dziejami powszechnymi, przy czym struktura programu umożliwia ukazanie wielokierunkowych związków między dziejami ojczystymi a historią powszechną. Integralne ujęcie nie wyklucza jednak odrębnego prezentowania dziejów ojczystych z zachowaniem równoległości chronologicznej i ścisłych powiązań z historią powszechną. Przestrzega się zasady, aby historia powszechna wyprzedzała dzieje ojczyste.

W ujęciu treści poszczególnych działów i tematów programu uwzględniono zarówno związki genetyczne i przyczynowo-skutkowe jak również związki strukturalne. Stwarza to korzystne warunki nauczania problemowego i organizowania samodzielnej pra-

cy uczniów. Chodzi o to, aby uczniowie nabyli przekonania, że dochodzenie do prawdy historycznej jest procesem złożonym, w którym ścierają się różne poglądy i stanowiska.

Integralną częścią treści programowych nauczania historii jest zestaw pojęć, dat i umiejętności. Nie jest to pełny wykaz pojęć i dat przyswajanych przez uczniów w procesie nauczania, lecz minimum, które na trwałe powinno zostać w pamięci młodzieży. Wykaz umiejętności podkreśla walory kształcące historii ważne w edukacji historycznej i ogólnohumanistycznej, które są podstawą dalszej nauki na studiach wyższych.

Uzupełnieniem szkolnego kursu historii jest lektura prac popularnonaukowych i publicystycznych. Powinna ona uwzględniać w miarę możliwości wszystkie dziedziny i okresy historyczne. W kl. I lektura ta powinna mieć charakter nadobowiązkowy. Uczniowie kl. II, III i IV liceum ogólnokształcącego, zwłaszcza profilu humanistycznego, powinni przeczytać przynajmniej jedną książkę o charakterze popularnonaukowym, która winna być następnie podstawą samodzielnej recenzji pisemnej bądź ustnej. Uczniowie mający sprecyzowane zainteresowania historyczne winni poświęcać więcej czasu na lekturę, nie wyłączając pozycji naukowych, zaś do obowiązku nauczyciela należy udzielanie informacji bibliograficznych.

Niniejszy program został opracowany z myślą nie tylko o szkołach licealnych, ale także o średnich szkołach technicznych. Dlatego przy tytule każdego działu podano liczbę godzin przeznaczoną na realizację materiału w nim zawartego. Ze względów technicznych zastosowano następujące skróty:

— lo-h — liceum ogólnokształcące profil humanistyczny,

— lo-p — liceum ogólnokształcące profile pozostałe,

— techn. — średnie szkoły techniczne i licea zawodowe oraz technikum na podbudowie ZSZ.

Jako wyróżnik materiału obowiązującego w szkołach technicznych zastosowane zostały w tekście nawiasy kwadratowe. Hasła programowe umieszczone w nawiasie kwadratowym jest traktowane jako obligatoryjne dla tego typu szkół. Hasła poza nawiasami mogą być przez nauczyciela uwzględ-

nione, w zależności od zainteresowań uczniów i możliwości czasowych.

W liceach ogólnokształcących obowiązują wszystkie hasła programu, bez względu na profil. W klasach sprofilowanych niektóre partie materiału, z konieczności dyktowanej mniejszym wymiarem godzin, będą realizowane w odpowiednio węższym zakresie w stosunku do profilu humanistycznego.

Zakres chronologiczny materiału nauczania w poszczególnych klasach:

klasa	lo	technikum lic. zawodowe	techn./ZSZ
I	do XVI w.	do 1789	do 1848
II	do 1848	do 1918	do 1983
III	do 1939	do 1983	—
IV	do 1983	—	—

W określaniu cezur uwzględniono synchronizację historii Polski z dziejami powszechnymi, a także kierowano się zasadą równomiernego rozkładu materiału. Wyjątek stanowi cezura między kl. I a kl. II liceum ogólnokształcącego. W klasie I liceum ogólnokształcącego historia Polski została doprowadzona do początków wieku XVI, natomiast materiał z historii powszechnej kończy się w drugiej połowie XVI w. Cezury w programie technikum na podbudowie ZSZ zostały określone następująco:

klasa I — 1848 r. (do zakończenia „Wiosny Ludów” — włącznie),

klasa II — do 1963 r.

Stopień uogólnienia hasel pozostawia nauczycielowi swobodę w wykazaniu własnej inwencji w zakresie uszczegółowienia materiału nauczania i sposobu jego prezentacji.

3. Organizacja pracy dydaktyczno-wychowawczej

Efekty procesu nauczania zależą przede wszystkim od jego organizacji, różnorodności sposobów oddziaływania na uczniów, a także pracy samych uczniów. Współczesna szkoła wymaga takiej organizacji pracy dydaktyczno-wychowawczej, aby samodzielność i aktywność intelektualna uczniów mogły być rozwijane na wszystkich lekcjach historii.

Jednym z istotniejszych warunków rozwijania samodzielności i aktywności jest zachowanie odpowiednich proporcji między

ilością przyswajanej przez ucznia tzw. gotowej wiedzy, a sytuacjami, które wymagają od niego samodzielności przy rozwiązywaniu problemu.

Podane przez nauczyciela wiadomości powinny stanowić niezbędną podstawę do samodzielnego wysiłku myślowego uczniów — do wykrywania związków między faktami historycznymi, wyciągania wniosków, sprawdzania słuszności wprowadzonych twierdzeń; określania istotnych cech poszczególnych zjawisk historycznych, odróżniania cech ogólnych od specyficznych, uogólnienia, stosowania poznanych uogólnień przy wyjaśnianiu i ocenianiu nowych faktów historycznych, klasyfikacji materiału itp.

Spójność logiczna i powiązanie poszczególnych sytuacji poznawczych grają także niezmiernie istotną rolę w rozwijaniu samodzielnego myślenia, a można je osiągnąć przez odpowiednie ich u-systematyzowanie wokół problemu stanowiącego główną oś lekcji. W kształceniu aktywności i samodzielności myślowej istotną rolę odgrywają sytuacje problemowe mające zastosowanie i wartość dydaktyczną we wszystkich formach organizacji pracy i przy wszystkich metodach nauczania.

Nauczyciel w procesie nauczania winien uświadamiać sobie cele perspektywiczne, a rozwiązywane przez uczniów problemy traktować jako ogniwa tych celów. Każda sytuacja problemowa stworzona przez nauczyciela winna być przez niego stosowana z całkowitą świadomością. Nauczyciel powinien wiedzieć, dlaczego jednym zagadnieniem poświadczyć więcej a innym mniej czasu, dlaczego i kiedy należy zastosować takie lub inne pomoce naukowe. Wspomniane cele perspektywiczne powinny stanowić element koordynujący wielość aspektów działalności poznawczej uczniów na lekcji. Świadoma koordynacja różnych elementów działalności poznawczej ucznia, ułatwi nauczycielowi stworzenie niezbędnych warunków do kształtowania naukowego poglądu na świat i kształcenie dzięki zdobytej wiedzy historycznej właściwych przekonań.

Dla osiągnięcia lepszych wyników nauczania, ich zoptymalizowania przy mniejszym wysiłku ze strony nauczyciela i ucznia niezbędne jest planowanie pracy dydaktycznej

i wychowawczej. Podstawą do tego jest roczny plan pracy w danej klasie. Może to być plan ramowy, przygotowany na podstawie analizy materiału zawartego w programie i analizy treści podręcznika. W wyniku takiej analizy nauczyciel winien określić główne problemy dla poszczególnych rozdziałów i tematów programu oraz określić cele dydaktyczno-wychowawcze, jakie jest w stanie zrealizować opierając się na analizowanym materiale. W tej materii nauczyciel ma pełną swobodę i tylko od jego inwencji zależy będzie jak prezentowane przez program treści merytoryczne przekaże uczniowi w toku nauczania. Wspomniany plan jest niezbędny przy podziale liczby godzin, które podane globalnie dla każdej partii materiału, muszą być następnie zaprogramowane szczegółowo przez nauczyciela dla każdego tematu. Plan taki pomoże także w doborze pomocy naukowych, literatury uzupełniającej (tam, gdzie tego nie czynią autorzy podręczników), programowaniu wycieczek, lekcji muzealnych itp.

W nauczaniu historii istotną sprawą jest by nauczyciel przygotowywał cykl lekcyjne, nie zaś odrębnie każdą lekcję. Operowanie cyklami lekcji ułatwi racjonalne gospodarowanie czasem, ściślej powiązanie lekcji w logiczny łańcuch i zoptymalizowanie procesu dydaktycznego.

Nauczyciel przygotowując ucznia do samodzielności myślenia musi uwzględniać w tym procesie ważną rolę pracy domowej. Spełni ona oczekiwania tylko wtedy, jeśli będzie właściwie zaprogramowana. A można to osiągnąć przez powiązanie jej z pracą lekcyjną w jednolity proces nauczania i uczenia się, dostosowanie zadań do możliwości ucznia, stosowanie urozmaiconych tematów i form zadań domowych, każdorazowe sprawdzanie wiedzy i umiejętności jakie uczeń zaangażował w pracę domową.

4. Dobór metod, sposobów i środków nauczania

Stosowane w nauczaniu historii metody pracy dydaktyczno-wychowawczej powinny ułatwić uczniom nie tylko poznanie faktów historycznych ale przede wszystkim nauczyć operowania związkami czasowo-przestrzennymi, przyczynowo-skutkowymi i genetycznymi, a ponadto zapewnić uczniom zdobycie

zasobu umiejętności i sprawności niezbędnych do udziału w życiu społecznym i politycznym.

W doborze metod i środków nauczania ważną rolę odgrywają trzy zasady: 1) adekwatności metod, sposobów i środków nauczania do specyfiki procesu poznawczego uczniów, 2) zgodności metod i środków nauczania ze swoistymi właściwościami materiału nauczania, 3) zgodności stosowanych przez nauczyciela metod i środków nauczania z możliwościami poznawczymi zespołu uczniowskiego. Zasada pierwsza umożliwia kształtowanie prawidłowych wyobrażeń historycznych, np. nie można u ucznia wyrobić właściwego rozumienia pojęcia czasu nie operując osią czasu, tablicą chronologiczną i synchronistyczną. Przyswajanie materiału faktograficznego z kolei wymaga posługiwania się szeroką gamą sposobów i środków metodycznych od obserwacji, przez narrację nauczyciela, oglądanie materiałów ikonograficznych, film historyczny, wycieczkę do muzeum, oglądanie zabytków, aż po czytanie lektury historycznej.

Przechodzenie od faktów jednostkowych do uogólnień dokonywane jest na drodze analizy i syntezy historycznej i wymaga stosowania odmiennych metod i środków, jak: wykład nauczyciela, pogadanka, referat ucznia i dyskusja oraz ćwiczenia i zadania wymagające od ucznia samodzielności myślenia.

Zasada druga określa konieczność doboru odpowiednich metod i środków dydaktycznych uwzględniających specyfikę materiału nauczania, a więc poszczególnych epok historycznych, jak i różnych dziedzin historii: politycznej, społeczno-gospodarczej, kultury itp. Specyfika historii kultury określa, iż w systemie dydaktycznym trzeba uwzględnić lekcje w muzeum, wycieczki historyczne oraz odpowiedni zestaw poglądowych środków dydaktycznych.

Wreszcie trzecia zasada to zasada zgodności metod i środków nauczania z możliwościami poznawczymi zespołu uczniowskiego na określonym etapie pracy i rozwoju intelektualnego. Dostosowanie więc metod i środków nauczania do możliwości poznawczych i recepcyjnych ucznia powinno być przedmiotem stałej troski nauczyciela. Wszystkie metody winny być wprowadzane dy-

namiczne ze zwiększaniem stopnia trudności.

5. Utrwalanie wiadomości i umiejętności uczniów

Utrwalanie wiedzy i umiejętności w procesie nauczania polega na planowym stwarzaniu przez nauczyciela warunków umożliwiających uczniom stosowanie zdobytej wiedzy w toku rozwiązywania nowych zadań. Tak pojmowane utrwalanie wiadomości jest nieodzownym czynnikiem kształtowania samodzielności i aktywności myślowej uczniów. Proces ten nie może być realizowany w oderwaniu od treści i metod pracy z nowym materiałem. Nauczyciel już w toku pracy nad nowymi treściami powinien stwarzać warunki do zapamiętywania faktów, istniejących między nimi związków rzeczowych, strukturalnych i uogólnień. Utrwalanie nabywanej wiedzy powinno dokonywać się na każdym etapie procesu uczenia, od poznania pojedynczego faktu, przez uogólnienie do posługiwania się zdobytą wiedzą historyczną w nowych sytuacjach poznawczych.

W systemie utrwalania najważniejszą rolę odgrywają dwa ściśle ze sobą połączone procesy: 1) wiązanie poznane przez uczniów materiału faktograficznego do nowych układów treści i dochodzenie do coraz szerszych struktur pojęciowych; 2) pogłębianie zdobytej przez ucznia wiedzy przez posługiwanie się nią w nowych sytuacjach poznawczych.

6. Kontrola i ocena wyników pracy uczniów

Kontrola w procesie nauczania nie może być rozumiana wyłącznie jako funkcja sprawdzająca, ma ona także walor kształtujący i wychowawczy. Kontrola obok utrwalania wiedzy i rozwijania samodzielności i aktywności myślowej wdraża ucznia do systematycznej pracy i zmusza do celowej jej organizowania. W związku z tym kontrola nie może być uniwersalna, lecz różnicowana w zależności od celu, jaki nauczyciel sobie postawi, od treści i umiejętności jakie chce skontrolować itp.

Pisemna praca kontrolna obejmuje wszystkich uczniów, daje oszczędność czasu, obiektywizuje wynik sprawdzianu. Prawidłowe przygotowanie uczniów do egzaminu doj-

rzałości z historii wymaga doskonalenia umiejętności wypowiedzi pisemnych. Zaleca się wykonanie przez uczniów przynajmniej czterech prac pisemnych w ciągu roku. Uczniowie winni opanować zasady konstrukcji wypowiedzi pisemnych. Natomiast kontrola ustna ma niezaprzeczalny walor, gdyż obok sprawdzenia wyników pracy ucznia wyrabia kulturę wypowiedzi, uczy logicznego myślenia, uczestnictwa w dyskusji itp.

Kontrola powinna być prowadzona systematycznie, na bieżąco, w sposób planowy i powinna obejmować wszystkie istotne elementy treści każdego większego tematu lub działu programu. Zadania kontrolne muszą się mieścić w ramach nakreślonych przez program oraz być w miarę jednakowe pod względem stopnia trudności dla wszystkich uczniów danej klasy, bowiem z kontrolą nierozróżnialna jest ocena pracy ucznia. By ocena ułatwiała realizację zadań dydaktyczno-wychowawczych musi być maksymalnie zbiektywizowana czyli ustalona wg jednolitego kryterium dla wszystkich uczniów (o ile jest to możliwe). Ocena powinna być bezwzględnie jawna, a kryteria, na których została oparta powinny być dla ucznia oczywiste.

7. Korelacja z innymi przedmiotami

W nauczaniu historii zachodzi konieczność nawiązywania do wiadomości z innych przedmiotów i wykazywania wzajemnych związków i uwarunkowań. Korelacja i integracja wiadomości i umiejętności w toku nauczania pozwala na lepsze i wszechstronniejsze naświetlenie wydarzeń i zjawisk, pozwala na ukazanie wzajemnych powiązań i struktur między pojęciami. Nauczyciel historii ma możliwość takiego łączenia różnych dziedzin życia społecznego. Dlatego też powinien stosunkowo często odwoływać się do wiadomości zdobytych na lekcjach innych przedmiotów. Najwięcej wzajemnych związków posiada historia z językiem polskim. Historia operując pojęciami i związkami czasowymi pozwala na ich umiejscowienie w czasie i właściwe rozumienie utworów literackich i opisanych w nich wydarzeń z przeszłości. Z kolei lektura polonistyczna poszerza wiadomości ucznia, pozwala odwołać się do określonej epoki, nad którym au-

tor piszący książkę musiał przecież poczytać niejednokrotnie głębokie studia. Lektura potęguje emocjonalny stosunek do omawianych na lekcji historii zagadnień. Oczywiście nauczyciel winien odpowiednio ukierunkowywać pracę z tekstem literackim, pomagać uczniowi w jego krytycznym odbiorze, uczyńcać świadomie specyfikę poznawczą ze względu na m.in. fikcję literacką. Także muzyka i plastyka wzbogacają wiedzę uczniów z dziejów kultury.

Dość istotną pomoc w kształceniu historycznym stanowią wiadomości z zakresu geografii. Ułatwiają one zrozumienie przez ucznia pojęcia przestrzeni, przemian społeczno-gospodarczych, międzynarodowych uwarunkowań w polityce itp.

Nauczyciel niejednokrotnie może syntetyzować wiadomości zdobyte przez uczniów na lekcjach fizyki, chemii, biologii a nawet matematyki. Np. wiadomości o wielu istotnych wynalazkach, odkryciach naukowych powinny być na lekcji historii wykorzystane przy omawianiu dziejów nauki i techniki.

Wiadomości zdobyte na lekcjach historii stanowić będą cenną pomoc w realizacji programu wiedzy o społeczeństwie. Materiał historyczny stanowi podbudowę do ugruntowania problematyki materializmu historycznego. Także wiedza historyczna jest niezbędna w prawidłowej realizacji treści nauczania innych przedmiotów humanistycznych i społecznych, a zwłaszcza literatury, przedmiotów artystycznych i wiedzy o społeczeństwie.

Nauczyciel historii powinien zaznajomić się z programami nauczania tych przedmiotów, a także utrzymywać kontakt z nauczycielami dla uzgadniania toku pracy dydaktyczno-wychowawczej.

8. Organizacja pracy pozalekcyjnej

Praca pozalekcyjna powinna aktywizować i rozszerzać zainteresowania ucznia ale jednocześnie uwzględniać jego możliwości poznawcze. Może być ona realizowana w zespołach zorganizowanych dla wykonania doraźnych zadań w ramach kółka historycznego.

Na poziomie szkoły średniej najbardziej efektywną formą pracy kółek historycznych są wycieczki połączone ze zwiedzaniem miejsc wydarzeń historycznych, zabytków,

muzeów itp. Inną formą mogą być wieczornice historyczne, sesje popularnonaukowe, wystawy, gazetki itp.

Jedną z form pracy pozalekcyjnej jest budzenie zainteresowań pracą badawczą historyka. Wstępem do tego może być odpowiednia lektura, następnie stawianie przed uczniem zadań do rozwiązywania, związanych z próbami „badania” historii bliższego i dalszego otoczenia. W tym procesie uczeń będzie miał możliwość spożytkowania zdobytej wiedzy historycznej. Zakres pracy winien być odpowiednio dozowany przez nauczyciela, a efekty pracy uczniów mogą być wykorzystywane i prezentowane w formie gazetek, wystaw, albumów, referatów, służyć wzbogacaniu szkolnej izby pamięci narodowej itp.

UWAGI SZCZEGÓŁOWE

Klasa I. Materiał nauczania klasy I liceum ogólnokształcącego obejmuje okres od najdawniejszych dziejów ludzkości do końca XVI wieku. Na tle wydarzeń powszechnych ukazane zostały dzieje Polski średniowiecznej i początki czasów nowożytnych.

Dzieje starożytności ograniczono przede wszystkim do basenu Morza Śródziemnego, w niewielkim tylko zakresie uwzględniając starożytne cywilizacje Indii i Chin. Spośród krajów Starożytnego Wschodu najwięcej stosunkowo miejsca poświęcono Egiptowi. Na przykładzie tego państwa można wyjaśnić uczniom pierwotne formy niewolnictwa i powstanie organizacji państwowej oraz ukazać związki między panującym ustrojem społecznym i politycznym a formami świadomości społecznej. Uczniowie powinni zrozumieć, że utrwalanie ustroju państwowego było wynikiem działań systemu władzy świeckiej, na czele której stał faraon i oddziaływał ówczesnej formy ideologii — religii.

Wiedza o pozostałych ludach Starożytnego Wschodu ograniczona została do przedstawienia ważniejszych osiągnięć w dziedzinie gospodarczej i kulturalnej. Szeroka panorama ras, ludów, państw zaprezentowana w programie klasy I ma uzmysłowić uczniom postęp jaki ludzkość dokonała w porównaniu do ustroju wspólnoty pierwotnej, a także fakt, iż postęp ten był dziełem lu-

dów należących do różnych ras, zamieszkujących różne klimatyczne strefy i środowiska geograficzne. W dalszym procesie kształcenia historycznego uczeń będzie mógł się przekonać, że rozwój i postęp mają charakter ruchu jednostajnie przyspieszonego, im bliżej czasów nam współczesnych przemiany strukturalne dokonywały się coraz szybciej. O ile wspólnota rodowa potrzebowała kilkuset tysięcy lat, by przejść w formację niewolniczą, o tyle niewolnictwu trzeba było już tylko kilku tysięcy lat na przejście do feudalizmu itd.

Dzieje starożytnej Grecji zostały przedstawione bardziej szczegółowo, bowiem zadania jakie stają przed uczniem są już nieco większe. Uczeń zetknie się z materiałem, który pozwoli na wyjaśnienie, iż wysoki poziom kultury greckiej był w poważnej mierze wynikiem szerokiego udziału wolnych obywateli w życiu społeczno-politycznym, z jednoczesnym wykorzystaniem warstwy niewolniczej, która utrzymywała całą strukturę gospodarczą. Na tym poziomie występuje już dość mocne powiązanie z lekcyjami języka polskiego, przy omawianiu twórczości Homera, dramaturgów greckich, teatru itp.

Historia starożytnego Rzymu ma umożliwić uczniom zrozumienie najbardziej podstawowych elementów i zjawisk odnoszących się do spraw społeczno-ekonomicznych, politycznych i ustrojowych. Omawiając rozwój niewolnictwa nauczyciel ma możliwość uzmysłowienia uczniowi zjawisk zachodzących na styku klas i warstw społecznych, wyjaśnianie przeciwieństw społecznych, walk klasowych, źródła kryzysów gospodarki niewolniczej oraz przyczyn rozpadu formacji niewolnictwa. Szczególne znaczenie ma zapoznanie młodzieży z dorobkiem kultury antycznej, a zwłaszcza z tymi jej elementami, które weszły na trwałe do kultury światowej.

Tworzenie się stosunków feudalnych w Europie przedstawione jest w dziale „Kształtowanie się średniowiecznej Europy”. Całość tego materiału daje możliwość przekonania uczniów o wzajemnych związkach między władzą centralną a społeczeństwem. W okresie kształtowania się państw europejskich władza centralna stopniowo ulegała wzmocnieniu do okresu rozkwitu feudalizmu. Następnie wzrost znaczenia możnych, skupia-

jących coraz więcej dóbr materialnych, zaczyna destruktywnie oddziaływać, osłabiając i władzę centralną i spójność państwa, aż do jego zupełnego rozdrobnienia, co było cechą powszechną ustroju feudalnego.

Dzieje Słowian zostały potraktowane jako ilustracja stosunków etnicznych ziem, na których powstało państwo polskie, rozwoju — stosunków gospodarczych, kultury i procesu powstawania państwowości słowiańskich. Na tym tle przedstawione zostały początki państwa polskiego. Takie ujęcie jest niezbędne dla zrozumienia przez uczniów, iż historia Polski nie zaczyna się od Mieszka I, lecz na długo przed nim powstały na naszych ziemiach organizacje państwowe.

Na szczególną uwagę zasługuje dojrzałość polityczna pierwszych Piastów, którzy dokonując dzieła zjednoczenia, dzięki politycznym zdolnościom i sojuszom zdołali obronić niezależność swego państwa.

Dział „Europa w okresie uniwersalizmu papieskiego i krucjat” umożliwi przygotowanie ucznia do zrozumienia takich problemów jak procesy urbanizacyjne, zasady gospodarki towarowo-pieniężnej, przyczyny i skutki wypraw krzyżowych, podłoże walk papieża z cesarstwem i etapy kształtowania się monarchii stanowych w Anglii, Francji, a następnie i w Polsce.

Rozdrobnienie dzielnicowe w Polsce jest ilustracją tezy o powszechnej prawidłowości, jaka zachodziła w rozwoju państwa feudalnego. Analogiczne procesy miały miejsce w całej Europie, także poza nią, np. w Chinach, Indiach itp.

Treść rozdziału pt. „Europa w XIV i XV w.” przedstawia szeroką panoramę dziejową, a także stwarza możliwości wyjaśnienia uczniom przyczyn zaostrenia się walk społecznych i konfliktów politycznych w Europie oraz najistotniejszych przemian społeczno-gospodarczych w Polsce. Na tym tle należy omówić kryzys ówczesnej ideologii, który najjaskrawiej uwidocznił się w czeskim husytyzmie. Ułatwi to uczniom zrozumienie ekonomiczno-społecznego źródła tzw. herezji, ich związków z walką klasową chłopstwa i plebsu miejskiego.

W programie został położony nacisk na rozwój kultury europejskiego i polskiego średniowiecza jako jednej z istotniejszych dziedzin życia społecznego. Temat o kultu-

ORIENTACYJNY PRZYDZIAŁ GODZIN NA REALIZACJĘ POSZCZEGÓLNYCH DZIAŁÓW MATERIAŁU NAUCZANIA W KLASIE I

Lp.	Treść	lo-h	lo-p	techn.
1.	Najdawniejsze dzieje ludzkości	3	2	1
2.	Najstarsze cywilizacje Starożytnego Wschodu	5	3	2
3.	Starożytna Grecja	11	8	4
4.	Starożytny Rzym	10	6	4
5.	Kształtowanie się średniowiecznej Europy	13	8	7
6.	Europa w dobie uniwersalizmu papieskiego i krucjat	17	12	7
7.	Europa w XIV i XV w.	12	9	6
8.	Kultura średniowieczna	4	3	3
9.	Początki nowożytnego świata	14	8	5
10.	Rzeczpospolita „złotego wieku” a Europa	4	2	2
11.	Rzeczpospolita w okresie demokracji szlacheckiej			5
12.	Europa i Rzeczpospolita w XVII w.			8
13.	Polska i jej sąsiedzi w pierwszej połowie XVIII w.			2
14.	Kultura oświecenia			1
15.	Revolucja przemysłowa w Anglii			1
16.	Powstanie Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej			1
17.	Próby reform Rzeczypospolitej. Pierwszy rozbiór Polski			2
	Razem:	93	61	61

rze powinien stanowić punkt wyjścia do formułowania pewnych uogólnień, bowiem na tym polu uwewnętrzniają się wszystkie sfery ludzkiej aktywności. Szczególnej uwagi wymaga zagadnienie unii polsko-litewskiej ze względu na jej znaczenie dla dalszego rozwoju Rzeczypospolitej oraz zmiany, jakie ona spowodowała w układzie sił politycznych w Europie środkowej i wschodniej. Należy podkreślić wysiłki Polski w powstrzymaniu naporu krzyżackiego na ziemie słowiańskie i decydującą rolę rycerstwa polskiego w rozgromieniu zakonu w bitwie pod Grunwaldem.

Treść rozdziału pt. „Początki nowożytnego świata” umożliwi przygotowanie uczniów do zrozumienia całego szeregu ważnych problemów, jak np. przyczyny upowszechnienia gospodarki towarowo-pieniężnej i narodziny nowej formacji społeczno-gospodarczej kapitalizmu; początki nowej klasy społecznej — burżuazji; odrodzenie z jego nową humanistyczną ideologią; wielkie odkrycia geograficzne i skutki, jakie za sobą pociągnęły. Jednym z tych skutków był dualizm rozwoju ekonomicznego Europy, jako konsekwencja przemian, które niósł ze sobą postęp techniczny, podział pracy i rozwój międzynarodowego handlu. Materiał ten stwarza pomyślnie warunki do konstruowania sytuacji poznawczych, w których uczeń będzie mógł się posłużyć zdobytą uprzednio wiedzą dla określenia związków zachodzących między procesami historycznymi.

Tematy „Rozwój i zasięg reformacji na Zachodzie” oraz „Kościół katolicki wobec reformacji” umożliwią uczniom zrozumienie zmian w umysłowości ludzi tamtej epoki i związków przyczynowo-skutkowych zachodzących między różnymi dziedzinami życia społecznego.

Szczególnie dokładnego omówienia wymagać będzie dział „Rzeczpospolita «złotego wieku» a Europa”, w tym zholdowanie Zakonu Krzyżackiego oraz stanowisko Polski wobec wielkich problemów politycznych Europy.

Klasa II. Materiał nauczania w kl. II liceum ogólnokształcącego obejmuje historię powszechną od początku XVI w., natomiast historię Polski od okresu kształtowania się demokracji szlacheckiej. Ten okres w historii Polski miał kapitalne znaczenie dla dalszych losów naszego kraju.

Przy omawianiu reformacji w Polsce trzeba podkreślić jej społeczny charakter oraz zaznaczyć doniosłość zjawiska tolerancji polskiej.

Zapoznając uczniów z kulturą i sztuką renesansu w Polsce należy ukazać rozwój pierwiastków narodowych. W sposób wyraźny należy unacznnić uczniom rodzime elementy w sztuce i kulturze tego okresu, a także wkład Polaków do nauki i kultury europejskiej.

W rozdziale poświęconym Europie i Rze-

czyzpospolitej w XVII w. mamy możliwość ukazania uczniom konsekwencji, związanych ze znanymi już przemianami społeczno-gospodarczymi, np. przejście Francji od monarchii stanowej do monarchii absolutnej. Omawiając rewolucję burżuazyjną w Anglii i nawiązując do rewolucji niderlandzkiej nauczyciel ma możliwość wyjaśnienia podstawowych prawidłowości właściwych rewolucjom burżuazyjnym.

Dzieje Rzeczypospolitej szlacheckiej XVII i XVIII w. obfitują w doniosłe wydarzenia w dziedzinie stosunków wewnętrznych i zewnętrznych, które w sposób decydujący wpłynęły na dalsze losy państwa polskiego. Omawiając ten okres naszych dziejów należy wydobyc i odpowiednio naświetlić pozytywne fakty z naszej przeszłości, m.in. wysiłki narodu w walce z najazdami Szwedów i Turków, dążenie postępowych sił w kraju do likwidacji zacofania gospodarczego i kulturalnego na drodze reform ustrojowych i społecznych. Mocno trzeba zaakcentować utworzenie i działalność Komisji Edukacji Narodowej. Należy również zaznaczyć wpływ literatury okresu oświecenia i Sejmu Czteroletniego na kształtowanie się postaw obywatelskich i poglądów politycznych.

Obok tych pozytywnych stron naszej przeszłości narodowej należy omówić zacofanie społeczne kraju, wynikające z utrzymywania się gospodarki folwarczno-pańszczyźnianej, zahamowania rozwoju miast, rzemiosła i handlu. Zjawiska te stanowią kontrast w porównaniu ze stosunkami w państwach zachodniej Europy, gdzie rozwijały się formy gospodarki kapitalistycznej zarówno w przemyśle jak i rolnictwie.

Pogłębiająca się anarchia życia politycznego w państwie, osłabienie militarne i finansowe były między innymi wynikiem załamania się politycznej roli szlachty i zdobycia przewagi przez magnaterię. Równocześnie z upadkiem znaczenia politycznego Rzeczypospolitej wzrastają potęgą państw rządzonych przez władców absolutnych — na Zachodzie (Francja) i w państwach sąsiadujących z nami (Rosja, Prusy i Austria). Państwa ościenne, sprzymierzywszy swe siły przeciw Polsce, niweczyły wszelkie próby reform. Do walki przeciw nim wystąpił postępowy odłam społeczeństwa z Tadeuszem Kościuszką na czele. Omawiając Powstanie

Kościuszkowskie wyjaśnić należy jego charakter i międzynarodowe znaczenie (uratowanie rewolucji francuskiej przed interwencją armii carskiej).

Tematyka związana z upadkiem Rzeczypospolitej szlacheckiej ma szczególne walory poznawcze, wychowawcze i kształcące. Uczniowie powinni poznać najważniejsze osiągnięcia Polski doby oświecenia, a zwłaszcza dążenia do ratowania niepodległego bytu państwowego oraz osiągnięcia kultury polskiej. Szczególne walory wychowawcze stwarza omówienie różnych postaw wobec spraw państwa; odofiarności obywatelskiej i patriotyzmu po zdradę. Walory kształcące wydobyc może nauczyciel charakteryzując i oceniając działalność króla Stanisława Augusta. Na przykładzie ostatniego króla Rzeczypospolitej należy ukazać złożoność oceny wybitnych postaci. Także poznanie różnych poglądów na przyczyny rozbiorów jest kształcące dla uczniów.

Dział „Kultura oświecenia” daje możliwość ukazania, w jaki sposób przemiany ekonomiczne wpływały na ukształtowanie się nowej ideologii, nowych teorii społecznych i ekonomicznych, które składały się na złożone zjawisko wieku oświecenia, zwanego często przewrotem umysłowym. Ów przewrót umysłowy miał bardzo istotne następstwa dla różnych dziedzin życia człowieka. Doprowadził on bowiem do rewolucyjnych przemian w technice produkcji.

O ile w dziedzinie rozwoju przemysłowego największe zmiany nastąpiły w Anglii, o tyle w upowszechnianiu nowej ideologii i przemian kulturowych przodowała Francja. Należy podkreślić, że filozofia oświeceniowa dzięki swej komunikatywności i powiązaniu z życiem odegrała ważną rolę w przygotowaniu przeobrażeń rewolucyjnych u schyłku XVIII w.

Wydarzenia rewolucyjne końca XVIII w. to wojna o niepodległość Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej i wielka rewolucja burżuazyjna we Francji. Nauczyciel omawiając te wydarzenia powinien wykazać różnice i podobieństwa między nimi. Wojna o niepodległość Stanów Zjednoczonych stanowiła po raz pierwszy przełożenie hasła ideologii oświecenia na język praktyki politycznej.

Temat poświęcony rewolucji burżuazyjnej

we Francji powinien doprowadzić do uzmysłowienia uczniom, że rewolucja zniszczyła system feudalny, doprowadziła do ukształtowania się nowoczesnej struktury państwa burżuazyjnego i nowoczesnego narodu francuskiego, stwarzała warunki do rozwoju kapitalizmu w tym kraju.

Analizując okres napoleoński duży nacisk należy położyć na walkę Polaków o odzyskanie niepodległości. Na przykładzie Legionów możemy pokazać demokratyczny kierunek przemian kontynuowanych przez postępową część narodu polskiego po utracie niepodległego bytu. Omówienie Księstwa Warszawskiego stwarza okazję do ukazania zdolności organizacyjnych Polaków, którzy wkrótce po rozbiorach potrafili zorganizować państwo i skutecznie walczyć o jego utrzymanie, a nawet o rozszerzenie jego granic (wojna z Austrią — 1809 r.). Historię powszechną tego okresu należy analizować pod kątem rozwoju stosunków kapitalistycznych. Należy podkreślić, że Napoleon przez swoje podboje rozprzestrzenił w Europie zwycięzce rewolucji francuskiej i jej postępowe w o wym czasie burżuazyjne formy społeczne, wprowadzając nowe prawodawstwo — Kodeks Napoleona. Przyspieszyło to przemiany kapitalistyczne w całej Europie i zmierzech feudalizmu.

Okres napoleoński stwarza nauczycielowi możliwość ukazania roli jednostki w dziejach. Powinien pokazać on legendę Napoleona i jej źródła, a jednocześnie zasygnalizować spory toczone w historiiografii nt. czy Napoleon był kontynuatorem rewolucji, czy jej grabarzem?

Walka sił rewolucyjnych i narodowowyzwoleńczych przeciw reakcji w latach 1815—1848 ujęta jest w programie w sposób syntetyzujący, co pozwala lepiej zobrazować szeroki zasięg oraz różnorodność celów i form tej walki. Powstanie nowych klas społecznych — burżuazji i proletariatu rodzi od samego początku konflikt między nimi. Próby rozwiązania konfliktu przez socjalizm utopijny przedstawione zostały w temacie „Początki ruchu robotniczego i jego ideologii”. Temat ten stanowi jednocześnie punkt wyjścia do omówienia socjalizmu naukowego Marksa i Engelsa, co ułatwi uczniom zrozumienie założeń *Manifestu komunistycznego*.

ORIENTACYJNY PRZYDZIAŁ GÓDZIN NA REALIZACJĘ POSZCZEGÓLNYCH DZIAŁÓW MATERIAŁU NAUCZANIA W KLASIE II

Lp.	Treść	lo-h	lo-p	techn.
1	2	3	4	5
1.	Rzeczpospolita w okresie demokracji szlacheckiej	11	6	
2.	Europa i Rzeczpospolita w XVII w.	18	14	
3.	Polska i jej sąsiedzi w I połowie XVIII w.	5	3	
4.	Kultura oświecenia	4	2	
5.	Revolucja przemysłowa w Anglii — Początki nowoczesnej industrializacji świata	2	1	
6.	Powstanie Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej	2	1	
7.	Absolutyzm oświecony w Prusach, Austrii i Rosji	2	1	
8.	Próby reform Rzeczypospolitej. Pierwszy rozbiór Polski	6	3	
9.	Wielka rewolucja burżuazyjna we Francji	4	3	2
10.	Walka o utrzymanie niepodległości i reformy Rzeczypospolitej. Upadek Rzeczypospolitej	7	5	5
11.	Okres napoleoński	7	5	4
12.	Walka sił rewolucyjnych i narodowyzwoleńczych przeciw reakcji. Ziemie polskie pod zaborami 1815—1848	14	10	10
13.	Rozwój kapitalizmu przemysłowego w połowie XIX w.	4	3	3
14.	„Wiosna Ludów” w Europie i na ziemiach polskich	6	3	3
15.	Sytuacja międzynarodowa w Europie w początkach II poł. XIX w.			1
16.	Powstanie Styczniowe			3
17.	Pierwsza Międzynarodówka			1
18.	Wojna domowa w Stanach Zjednoczonych Ameryki Płn.			1
19.	Zjednoczenie Niemiec			1
20.	Upadek II Cesarstwa — Komuna Paryska			1

1	2	3	4	5
21.	Świat na przełomie XIX/XX w.			6
22.	Ziemie polskie w drugiej połowie XIX i na początku XX wieku			5
23.	Powstanie nowoczesnych ruchów politycznych			4
24.	Revolucja 1905—1907 r.			2
25.	Pierwsza wojna światowa			3
26.	Wielka Socjalistyczna Rewolucja Październikowa. Zakończenie I wojny światowej			3
27.	Sprawa polska w czasie pierwszej wojny światowej			2
Razem		92	60	60

Szczegółnej uwagi wymaga problematyka walk narodowyzwoleńczych w naszym kraju. Przy Powstaniu Listopadowym trzeba zwrócić uwagę na fakt, że uratowało ono rewolucję francuską 1830 r. i umożliwiło uzyskanie niepodległości przez Belgię. Omówienie walki narodu polskiego o niepodległość daje sposobność do zwrócenia uwagi na jej powiązania z walką o wyzwolenie chłopstwa z poddaństwa. Radykalizację polskiego ruchu narodowyzwoleńczego ukazuje się przy omawianiu ideologii postępowych ugrupowań Wielkiej Emigracji, spisku Ścieg'ennego, Powstania Krakowskiego 1846 r. i Powstania Styczniowego.

Materiał programu kl. II daje wiele okazji do akcentowania solidarności rewolucjonistów innych krajów — zwłaszcza rosyjskich — z walką Polaków o niepodległość, ukazuje również udział Polaków w wystąpieniach rewolucyjnych innych narodów.

Klasa III. Materiał nauczania kl. III liczącym 63 godzin kształcącego obejmuje okres od zakończenia „Wiosny Ludów” do wybuchu II wojny światowej. W porównaniu z poprzednimi klasami licealnymi nie jest to zbyt rozległy w czasie fragment dziejów, ale za to ujęty bardziej systematycznie. W tym okresie dokonały się przemiany określające kształt współczesnego świata. W okresie tym współ-

istniały ze sobą różne etapy rozwoju społecznego, od struktur feudalnych w Azji, Afryce i Ameryce Płd. przez ich likwidację w Europie Wschodniej, aż po epokę, w której kapitalizm wolnokonkurencyjny przechodził w fazę światowego systemu imperialistycznego. Jednocześnie, w okresie tym nastąpiły dynamiczne i nieodwracalne przemiany społeczne, ukształtowały się nowe ideologie klasowe, zostały stworzone nowoczesne zinstytucjonalizowane formy polityczno-ideologiczne. Rozbudzone zostały dążenia narodowowyzwoleńcze i nastąpił nienotowany dotychczas rozwój nauki, oświaty i kultury, co znalazło odbicie nie tylko w politechnizacji ówczesnego świata, lecz także w przemianach kulturowych, świadomości społecznej.

Jednym z efektów dydaktycznych nauczania historii w tej klasie powinno być zrozumienie roli nauki i techniki w rozwoju gospodarczym oraz w przekształcaniu warunków życia ludzi. Przy omawianiu tych zagadnień nauczyciel winien odwoływać się do wiadomości nabytych przez ucznia na lekcjach przedmiotów ścisłych, przyrodniczych, języku polskim i in.

Druga połowa XIX wieku jest okresem, w którym ujawniły się silne ruchy narodowe oraz tendencje zjednoczeniowe we Włoszech, Niemczech, strefie bałkańskiej i in., w wyniku których powstały nowe państwa zmierzające do nowego podziału stref wpływów w światowym systemie kolonialnym.

Jednym z ważniejszych zadań, jakie staną przed nauczycielem historii w klasie III jest uświadomienie uczniom zmian strukturalnych w formacji kapitalistycznej. Polegały one na stopniowym przechodzeniu od kapitalizmu wolnokonkurencyjnego, który osiągnął już swe maksymalne możliwości rozwojowe, do fazy imperializmu. Uczeń zrozumie, że oblicze kapitalizmu wolnokonkurencyjnego kształtowały prawa rządzące produkcją, popytem i popytem, czyli prawa rynkowe. Natomiast w fazie imperializmu na plan pierwszy wysunęła się polityka, która starała się zabezpieczyć interesy ekonomiczne własnego państwa lub monopolu bez liczenia się często z interesami własnego społeczeństwa, a tym bardziej społeczeństw innych krajów.

W historii ruchu robotniczego, ważne miejsce zajmuje Komuna Paryska, pierwsza próba przejęcia władzy przez proletariat. Wychoząc z założeń marksistowskiej teorii rozwoju społecznego, należy podkreślić przyczyny, dla których próba ta się nie powiodła. Uczeń powinien być świadom, iż Komuna Paryska i rewolucja 1905—1907 miały istotne znaczenie dla rozwoju ruchu robotniczego w Europie oraz wzrostu świadomości klasowej robotników. Przy omówieniu zwycięstwa Wielkiej Socjalistycznej Rewolucji Październikowej uczeń powinien zdać sobie sprawę, że była ona przełomowym momentem nie tylko w dziejach ruchu robotniczego ale i ludzkości. Powstanie pierwszego państwa socjalistycznego na świecie wywarło wpływ na rozwój międzynarodowego ruchu robotniczego oraz na wzrost dążeń i walk narodowowyzwoleńczych.

Działy dotyczące problematyki polskiej: „Ziemie polskie w drugiej połowie XIX i na początku XX w.” oraz „Powstanie nowoczesnych ruchów politycznych” mają na celu ukazanie warunków, jakie zaistniały na ziemiach polskich we wszystkich trzech zaborach po upadku koncepcji odzyskania niepodległości na drodze kolejnych zrywów powstańczych. W tym okresie nastąpił rozwój świadomości narodowej społeczeństwa polskiego i to w warunkach nasilonej germanizacji i rusefikacji. Uczeń przy omawianiu tego tematu zetknie się z różnymi programami i postawami wobec problemu odbudowy państwa polskiego i jego kształtu ustrojowego, jak: tendencje autonomiczne, koncepcje federalistyczne, postawy pozytywistyczne i romantyczne oraz programy różnych partii politycznych. Zadaniem nauczyciela jest analiza tych postaw i programów oraz ukazanie ich roli w kształtowaniu polskiej myśli politycznej. Przy charakterystyce romantyzmu i pozytywizmu należy wskazać, iż oba nurty mimo zasadniczych różnic służyły sprawie narodowej.

Omawiając te zagadnienia na lekcjach historii należy podkreślić, iż w omawianym okresie nastąpiła radykalizacja niektórych odłamów polskiego społeczeństwa. Odnosiło się to przede wszystkim do szybko rozwijającej się pod względem liczebnym klasy robotniczej. Jej rola polityczna zaznaczyła się bar-

dzo wyraźnie podczas fali ruchów rewolucyjnych, jakie miały miejsce na ziemiach polskich w latach 1905—1907.

Zagadnienia związane z sytuacją polityczną na świecie w początkach XX wieku, stwarzają możliwość zapoznania ucznia z konsekwencjami, jakie niosł rozwój systemu monopoli, które zdominowały gospodarkę i politykę, dążąc jednocześnie do opanowania świata. Dotyczy to zwłaszcza kół politycznych i gospodarczych Niemiec, Włoch, Japonii i Stanów Zjednoczonych. Kraje te dążyły do zdobycia nowych terytoriów. Wynikiem dążeń do nowego podziału świata była I wojna światowa poprzedzona szeregiem konfliktów lokalnych. Dział „Sprawa polska w czasie I wojny światowej”, ma zapoznać uczniów z czynnikami wewnętrznymi i międzynarodowymi, które doprowadziły do odzyskania niepodległości. Należy ukazać uczniom różne poglądy na genezę odzyskania niepodległości oraz podkreślić znaczenie niepodległego państwa, mimo jego klasowych ograniczeń, dla rozwoju narodu.

Uczeń powinien uświadomić sobie, że niepodległe państwo już u progu swego istnienia stanęło wobec wielu skomplikowanych problemów od granicznych począwszy na konsolidacji wewnętrznej kończąc. Należy podkreślić, że twórczy wysiłek całego narodu w dziedzinie gospodarki, oświaty, kultury i innych dziedzin życia społecznego stworzył szansę integracji ziem i narodu polskiego.

Uczeń powinien rozumieć, że gospodarka II Rzeczypospolitej rozwijała się w niezwykle niesprzyjających warunkach, które miały swe źródło zarówno w dysproporcjach gospodarczych i braku stabilizacji wewnętrznej jak i czynnikach zewnętrznych, jak np. wielki kryzys gospodarczy, który ogarnął świat w latach 1929—1933.

Przy omawianiu II Rzeczypospolitej należy scharakteryzować różne nurty polityczne oraz ich przywódców, a także ukazać kształtowanie się ustroju politycznego i jego ewolucję od demokracji parlamentarnej do rządów autorytarnych. Wśród polityków centralne miejsce zajmuje marszałek Józef Piłsudski. Należy ukazać ważność oceny tego polityka. Niezbędne jest konfrontowanie legendy Józefa Piłsudskiego i jego rzeczywistej działalności przed odzyskaniem nie-

ORIENTACYJNY PRZYDZIAŁ GODZIN NA REALIZACJĘ POSEZCZEGÓLNYCH DZIAŁÓW MATERIAŁU NAUCZANIA W KLASIE III

Lp.	Treść	lo-h	lo-p	techn.
1	2	3	4	5
1.	Sytuacja międzynarodowa w Europie w początkach II połowy XIX w.	3	1	
2.	Powstania Staszniowe	4	3	
3.	Pierwsza Międzynarodówka	2	1	
4.	Wojna domowa w Stanach Zjednoczonych Ameryki Pn.	2	1	
5.	Zjednoczenie Niemiec	2	2	
6.	Upadek II Cesarstwa — Komuna Paryska	2	1	
7.	Świat na przełomie XIX/XX w.	9	6	
8.	Ziemie polskie w drugiej połowie XIX i na początku XX wieku	7	5	
9.	Powstanie nowoczesnych ruchów politycznych	6	5	
10.	Revolucja 1905—1907 r. Ziemie polskie w przededniu I wojny światowej	3	3	
11.	Pierwsza wojna światowa 1914—1918	5	3	
12.	Wielka Socjalistyczna Rewolucja Październikowa. Zakończenie I wojny światowej	6	4	
13.	Sprawa polska w czasie pierwszej wojny światowej	4	2	
14.	Świat kapitalistyczny po I wojnie światowej. Powstanie ZSRR	6	4	3
15.	Odbudowa państwa polskiego. Początki II Rzeczypospolitej	7	5	4
16.	Rzeczypospolita w latach 1921—1925	4	3	2
17.	Świat w latach 1929—1933	8	5	5
18.	Rzeczypospolita w latach 1925—1933	14	8	6
19.	Agresja Niemiec na Polskę — Początek drugiej wojny światowej			2
20.	Sytuacja międzynarodowa i działania wojenne w czasie II wojny światowej. Walka narodu polskiego o niepodległość w latach 1939—1944			15

1	2	3	4	5
21.	Kształtowanie się władzy ludowej w Polsce w latach 1944—1945 WYBRANE ZAGADNIENIA Z HISTORII WSPÓŁCZESNEJ			3
22.	Świat po II wojnie światowej			6
23.	Polska Ludowa w latach 1945—1955			3
24.	Świat między „zimną wojną” a odprężeniem			4
25.	Polska Ludowa w latach 1956—1983			10
Razem:		94	62	63

podległości, a następnie w latach 1918—1926 oraz po 1926 r. Szczególnej uwagi wymaga charakterystyka polityki zagranicznej II Rzeczypospolitej. Nie można tracić z pola widzenia konfliktów społecznych i walki klasowej, w której szczególną rolę odgrywali komuniści.

Bilansując okres dokonania II Rzeczypospolitej należy podkreślić jej niepodważalne osiągnięcia w budowie nowoczesnego przemysłu (COP), oświaty i nauki, obok poważnych jednocześnie mankamentów polityki społecznej i narodowościowej, która stanowiła źródło poważnych napięć wewnętrznych, jakie nasz kraj przechodził w latach trzydziestych. Należy uzmysłowić uczniom, iż rozbudowa gospodarcza została przerwana przez agresję hitlerowską w momencie, gdy proces ten zaczynał przynosić korzyści i społeczeństwu określone korzyści.

II Rzeczpospolita winna być omawiana w kontekście sytuacji międzynarodowej a zwłaszcza w powiązaniu z wydarzeniami w państwach sąsiednich. Szczególną uwagę należy zwrócić na budownictwo socjalizmu w ZSRR oraz na powstanie i zwycięstwo faszyzmu w Niemczech. Stosunkom polsko-radzieckim i polsko-niemieckim trzeba poświęcić szczególną uwagę.

W szkołach o profilu technicznym należy w klasie trzeciej realizować materiał zestawiony w tabelce, do którego obudowę znajdzie nauczyciel zarówno w klasie III jak i IV liceum ogólnokształcącego.

Klasa IV. W klasie IV nauczanie historii obejmuje historię współczesną. Tym terminem zwykle się określa dzieje współczesnego świata po II wojnie światowej. Nauka historii współczesnej jest utrudniona przez brak syntetycznych opracowań naukowych, których napisanie wymaga odpowiedniego dystansu czasowego, przede wszystkim oparcia się na możliwie szerokiej bazie źródłowej, a ta na ogół bywa udostępniana wg przyjętych w świecie zasad dopiero po upływie najmniej dwudziestu a w szczególnych wypadkach nawet pięćdziesięciu lat. Wymaga to od nauczyciela zwiększonego wysiłku i podejścia twórczego w nauczaniu, bowiem interpretacja procesów i zjawisk ostatnich lat będzie podlegała weryfikacjom. Wynika to z faktu, iż procesy te i zjawiska nie zostały definitywnie zamknięte w przeszłości, a ich oddziaływanie na współczesność trwa.

Materiał nauczania historii w klasie IV obejmuje okres od agresji hitlerowskiej na Polskę we wrześniu 1939 r. aż po czasy współczesne. Cezura końcowa została wydłużona praktycznie do zakończenia stanu wojennego, tj. do 22 lipca 1983 r. Za jej utrzymaniem przemawia argument, iż w nauczaniu historii nie powinno być luk, tym bardziej, że znajomość nie tylko epok odległych, ale i zrozumienie procesów, które zachodzą w naszej niemal obecności pozwoli rozumieć lepiej przyszłość.

Walka obronna narodu polskiego we wrześniu 1939 r., która otworzyła okres najtragiczniejszej w dziejach ludzkości wojny winna być okazją do ukazania bohaterstwa narodu polskiego. Walki na Westerplatte, pod Wizną, nad Bzurą, obrona Warszawy, Helu i wielu innych miejscach na ziemi polskiej są symbolami heroizmu polskiego żołnierza. Jest to bogaty materiał pozwalający na kształtowanie postaw patriotycznych, ale jednocześnie należy tak kierować tokiem nauczania, by nie była to lekcja samouwielbienia. Uczeń winien przypomnieć sobie z kl. III układ sił politycznych jaki poprzedzał wybuch wojny, a zwłaszcza cele faszystowskich Niemiec, ich przewagę gospodarczą i militarną oraz wyjątkowo nie sprzyjającą sytuację strategiczną w jakiej znalazła się Polska w 1939 r.

W toku omawiania zagadnień związanych z ruchem oporu na ziemiach polskich nale-

ży podkreślić, iż Polska mimo że została pokonana przez hitlerowców, nie zaprzestała walki z najeźdźcą prowadząc ją przez cały okres trwania II wojny światowej różnymi metodami i w różnych formach. Polska była krajem, gdzie ruch oporu przybrał ma-sowe rozmiary z udziałem wszystkich bez wyjątku grup, klas i warstw społecznych. Ruch oporu w Polsce poza masowością, ce-chowała także bardzo duża różnorodność form walki: od tajnego nauczania na wszy-stkich szczeblach, które objęło setki tysię-cy dzieci i młodzieży, przez dywersję, wy-wiad wojskowy pracujący na rzecz obozu antyhitlerowskiego, walki miejskie, aż po typowe dla ruchu oporu działania party-zantkie. Należy podkreślić rozmiary ruchu oporu, które zmusiły Niemców do utrzymy-wania na terenach polskich znacznych sił policyjno-wojskowych, odciążając tym sa-mym znacznie działania regularnych armii sojuszniczych.

Omawiając walkę narodu polskiego z na-jeźdźcą należy podkreślić konstytucyjną cią-głość rządu polskiego, który po opuszczeniu granic Polski kontynuował swą działalność na emigracji we Francji, a następnie w Wielkiej Brytanii. Powstały tam Polskie Siły Zbrojne, które brały udział w walce z Niemcami na każdej scenie toczących się działań wojennych.

Problemem, który może przysporzyć trud-ności jest sprawa stosunków polsko-radzieckich, poczynając od układu radziecko-nie-mieckiego z 23 VIII 1939 r. i wkroczenia wojsk radzieckich na ziemię polskie 17 IX tegoż roku, a na sprawie Katynia kończąc. Należy je ujmować w szerokim kontekście sytuacji międzynarodowej, jaka istniała tuż przed wybuchem II wojny światowej; za-równo z polskiego jak i radzieckiego punk-tu widzenia.

Omawiając walkę narodu polskiego z hi-tlerowskimi Niemcami, należy wyjaśnić róż-nice polityczne między głównymi ośrodkami ruchu oporu i uzasadnić nierealność kon-cepacji reprezentowanej przez rząd polski na emigracji oraz jego delegaturę w kraju.

Temat „Polscy komuniści w kraju” winien posłużyć nauczycielowi do przedstawienia nie tylko historii powstania Polskiej Partii Robotniczej, ale także do szerszych rozwa-żeń nad przyszłymi przemianami społeczno-

ORIENTACYJNY PRZYDZIAŁ GODZIN NA REALIZA-CJĘ POSZCZEGÓLNYCH DZIAŁÓW MATERIAŁU NAUCZANIA W KLASIE IV

Lp.	Treść	lo-h	lo-p
1.	Agresja Niemiec hitlerowskich na Polskę. Początek II wojny światowej	5	4
2.	Sytuacja międzynarodowa i działania wojenne w czasie II wojny światowej. Walka narodu polskiego o niepodle-głość	31	20
3.	Kształtowanie się władzy lu-dowej w Polsce w latach 1944—1945	9	6
4.	Świat po drugiej wojnie świa-towej	12	7
5.	Polska Ludowa w latach 1945—1955	3	5
6.	Świat między „zimną wojną” a odprężeniem	7	5
7.	Polska Ludowa w latach 1956—1983	16	12
Razem:		88	59

-gospodarczymi i politycznymi, zapowia-danymi w programie partii, która widziała szansę odrodzenia państwa polskiego wy-łącznie w ścisłej współpracy z ZSRR. Nau-czyciel powinien uzmysłwić uczniom, że doniosłym momentem w dziejach naszego narodu było powstanie PPR i jej program.

Szczególną uwagę należy zwrócić na po-wstanie ludowego Wojska Polskiego. Ucz-niowie powinni poznać nie tylko szlak bo-jowy LWP, jego udział w zdobyciu Berlina w ramach radziecko-polskiego braterstwa broni, ale też zrozumieć dalekowzroczność linii politycznej PPR.

Godnym podkreślenia jest także fakt, iż w Polsce w przeciwieństwie do innych kra-jów, nie wystąpiło zjawisko liczącej się ko-laboracji. Żadna z partii politycznych bez względu na swoją ideologię nie poszła na współpracę z okupantem.

Należy również podkreślić wkład ZSRR w rozgromienie faszyzmu. ZSRR od czerwca 1941 r. do czerwca 1944 r. wiązał główne siły hitlerowskie w Europie.

Duże znaczenie poznawcze i wychowawcze ma dział materiału dotyczący wydarzeń, jakie zaszły bezpośrednio po zakończeniu II wojny, zarówno w świecie jak i w Polsce. Powstały wówczas dwa bloki polityczne, które do chwili obecnej kształtują oblicze współczesnego świata. W systemie państw socjalistycznych nastąpiły głębokie zmiany społeczne, gospodarcze, polityczne i kulturalne. Jednocześnie po drugiej wojnie światowej nastąpił ogólny ruch na rzecz dekolonizacji uciskanych narodów kolonialnych, w wyniku którego powstało szereg niepodległych państw w Afryce, Azji i Ameryce. Państwa te zaczęły odgrywać coraz większą rolę w kształtowaniu oblicza współczesnego świata.

Istnienie dwu systemów społeczno-politycznych niesie dla współczesnego świata określone konsekwencje. Rodzi to szereg sprzeczności, które bardzo wyraźnie wystąpiły w okresie tzw. „zimnej wojny”. Nauczanie historii współczesnej powinno uzmysłowić uczniowi przyczyny owych sprzeczności i dać mu podstawy do zrozumienia złożonych zjawisk współczesnego świata.

Poznając okres kształtowania się władzy ludowej w Polsce uczniowie powinni nabyć przekonanie, że ustanowienie dyktatury proletariatu i budowa systemu socjalistycznego jest prawidłowością rozwojową wszystkich krajów, w których obalony został system kapitalistyczny, zaś realizacja tych zadań jest możliwa jedynie przy poparciu mas pracujących.

W materiale kl. IV powinno uwzględnić się także słabości i trudności jakie napotyka na swej drodze budowa ustroju socjalistycznego w Polsce oraz omówić przyczyny kolejnych kryzysów lat 1956, 1968, 1970, 1976 i początków lat osiemdziesiątych. Należy przy tym podkreślić, iż kształtowanie

nowego ustroju społecznego jest zadaniem niezwykle złożonym, determinowanym przez wiele nie zawsze dających się przewidzieć czynników.

Treści historyczne IV klasy obejmują także kryzys, jaki nasz kraj przeżył u progu lat osiemdziesiątych, najostrejszy w powojennych dziejach naszego państwa. Woluntarystyczne metody rządzenia, niewłaściwe proporcje rozwoju gospodarczego, tzw. odgórne stymulowanie przemian społecznych i gospodarczych w połączeniu z działaniem czynnika obiektywnego, jak chociażby światowy kryzys energetyczny i ekonomiczny doprowadziły do masowego protestu klasy robotniczej. W 1980 roku w tych warunkach powstała NSZZ „Solidarność”. Jednakże już wkrótce znalazła się pod wpływem ludzi, którzy zmierzali otwarcie do likwidacji ustroju socjalistycznego w Polsce. Należy zwrócić uwagę na anarchizację życia społecznego i gospodarczego oraz osłabienie państwa. Ogłoszenie stanu wojennego było jedyną drogą likwidacji zagrożenia dla naszego kraju.

Realizując materiał nauczania IV klasy należy podkreślić bezsprzeczne osiągnięcia naszego państwa w okresie powojennym w oświacie, upowszechnianiu kultury, rozwoju nauki i nowoczesnego przemysłu. Uczeń powinien dojść do przekonania że osiągnięcia te byłyby niemożliwe w innych warunkach rozwojowych. W realizacji tematów z dziejów współczesnych należy kształtować odpowiednie postawy uczniów wobec państwa socjalistycznego oraz umiejętności obserwacji, analizy i oceny zachodzących wydarzeń i zjawisk społecznych, gospodarczych i politycznych. Uczniowie powinni nabyć umiejętności korzystania z oficjalnych dokumentów, danych statystycznych, prasy i publikacji.

ISBN 83-02-03016-3